

İMAM RABBÂNÎ VE MEKTÛBÂTI (reddiye)

Ahmed Avnî Konuk

1934

Hazırlayanlar
Mine Kara-Duygu Kara
2020

Önsöz

Ahmed Avnî Konuk hazretleri İmâm Rabbânî ve Mektûbât Risâlesi'ni 1934 yılında kaleme almıştır.

Avnî Bey, İmâm Rabbânî ve Mektûbât'a reddiye yazmasının sebebini, risâlenin girişinde; *“Bu risâlenin yazılmasında ki sebep budur ki: mukaddemâ Tarık-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât tarafından birkaç mes’ele hakkında yazılan suâllere cevâb vermeliğim, ba’zı rüfekâ tarafından teklif edilmiş ve fakîr o suâlleri de aklım erdiği kadar cevaplar yazmış idim. Bu cevaplar üzerine bu zât bir vaz’-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye döktü. Ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerinin maârifini istihfâf ve İmâm Rabbani’den ve Rükneddîn Alâü’l-Devle Simnânî’den başka tarîk ma’rifetten yükselen zevât olmadığını beyân ve bu muhâbere münâsebetiyle Fakîr tarafından sorulan suâllerin cevâbını vermekten ızhâr-ı acz ederek, İmâm Rabbânî’nin Mektûbât’ını mütâlaâ etmemi tavsiye etti. Ve bunları anlamak için ilm-i kelâmda mütebahhir olmak lâzım geleceğini de kayd etti. Ve vahdet-i vücûd mes’elesinin bir girdâb olup, bu i’tikâdda bulunanların âhirette hatâlarını anlayacaklarını da ilâve eyledi...”* şeklinde açıklamıştır.

Avnî Konuk hazretlerinin *Tarîk-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât* olarak ismini zikr ettiği kişi ise Muhammed İhsan (Oğuz)’dur. İhsan Oğuz ve Avnî Konuk arasında vahdet-i vücûd ve vahdet-i şühûd mes’elesinden kaynaklı karşılıklı mektuplaşmalar olmuş ve İhsan Oğuz, *vaz’-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye dökmüş* ve sonuç olarak İmâm Rabbânî ve Mektûbât isimli reddiye risâlesi ortaya çıkmıştır. Ahmed Avnî Konuk ve İhsan Oğuz arasındaki mektupların içeriği bu risâlede belirtilmemiş olsa da risâlenin de içinde bulunduğu el yazması eserde mündericidir. Bu çalışmamızda sadece risâle ele alındığı için diğer yazılar hariç tutulmuştur.

Risâle, Atatürk Kitaplığında (OE_Yz_1812) demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan el yazması eserin sonunda yer almaktadır. Risâlenin sayfa sayısı Avnî Bey’in el yazısıyla 79 sayfa olup esas alınan nüsha müellif tarafından istinsâh edilmiştir.

Eserde herhangi bir sadeleştirme yapılmamış ve benzer kelime kullanımına gidilmemiş, olup aslına uygun olarak metnin çeviri yazısı yapılmıştır.

Dikkatimizden kaçan ve hatâmızdan kaynaklanan, yanlış okunmuş kelimeler, kullanılması gereken harf yerine benzer harf kullanımı vb. hatâlara rastlanılabilir. Bu yanlışlıklar, tesâdüf edildikçe düzeltilecektir.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Bu risâlenin yazılmasındaki sebep budur ki: Mukaddemâ Tarîk-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât tarafından birkaç mes'ele hakkında yazılan suâllere cevâb vermeliğim ba'zı rûfekâ tarafından teklîf edilmiş ve Fakîr, o suâllere de aklım erdiği kadar cevâblar yazmış idim. Bu cevâblar üzerine bu zât, bir vaz'-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye döktü. Ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerinin maârifini istihfâf ve İmâm Rabbânî'den ve Rûkneddîn Alâû'd-Devle Simnânî'den başka tarîk-i ma'rifette yükselen zevât olmadığını beyân ve bu muhâbere münâsebetiyle Fakîr tarafından sorulan suâllerin cevâbını vermekten ızhâr-ı acz ederek, İmâm Rabbânî'nin *Mektûbât*'ını mütâlâa etmemi tavsiye etti. Ve bunları anlamak için ilm-i kelâmda mütebahhir olmak lâzım geleceğini de kayd etti. Ve vahdet-i vücûd mes'elesinin bir girdâb olup, bu i'tikâdda bulunanların âhirette hatâlarını anlayacaklarını da ilâve eyledi. Bu zâtın *Mektûbât*'taki türrehâtı çoktur. Burada zikrî uzun ve lüzûmsuzdur.

Fakîr, Şeyh-i Ekber ve Hz. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve emsâli ekâbirin (k.e.) maârifî ile meşgûl olduğumdan, bu zâtın istihfâfı Fakîr'e pek ağır geldi. Esâsen İmâm Rabbânî'nin Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerinin *Füsûsu'l-Hikem*'leri ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'leri aleyhinde olduğunu bilir ve fakat gâyet nazik ve gâmız olan vahdet-i vücûd mes'elesini lâyıkıyla anlamak her kimseye müşkül olduğundan, ba'zı evliyâ hazarâtı ki şefkaten li'l-ibâd muhâlefet ettiğini zannederim. Nitekim Mevlânâ Câmî (k.s.) *Nefahâtü'l-Üns*'de şöyle buyururlar: “Şeyh-i Fakîhüddin Abdüsselâm, Muhyiddîn Arabî'ye ta'n eder idi. Ve zındıktır, der idi. Ona bir gün ashâbı “*Bize kutbu göster.*” dediler. İbn Arabî'yi işâret etti. “*Sen onun hakkında ta'n ediyorsun.*” dediler. Zâhir-i şer'îyi saklarım diye cevâb verdi.” Ve kezâ Ebû Bekir Yezdânyâr Urmevî hakkında da şöyle buyururlar. “ O demiştir ki sûfiyyenin aleyhinde söz söylediğimi ve i'tirâz ettiğimi görüyorsunuz. Vallahi ben onların aleyhinde ancak gayretten dolayı söz söylüyorum. Zîrâ onlar Hakk'ın esrârını nâ-ehle söylediler. Ve yoksa onlar sâdât u ehl-i inâyât kimselerdir ve âlimdirler. Ve ben onların muhabbeti sebebiyle Hakk Teâla'ya takarrüb etmek isterim.”

Fakat vaktâki İmâm Rabbânî'nin mektûblarını tekrâr ve dikkatle mütâlâa ettim. Bu zâtın muhâlefeti vahdet-i vücûd mes'elesinden dolayı yalnız Hazret-i Şeyh-i Ekber hakkında değil diğer mes'eleler hakkında ve hatta maâteessüf Kur'ân ve Hadîs'e de şâmil olduğunu gördüm.

Gördüğüm garîb ve acîb ve ma'nâsız mektûblardan, ba'zılarını burada zikr ve tenkîd ediyorum. Vahdet-i vücûd münkirlerine karşı ekâbir-i muhakkıkîn tarafından gâyet muknî' ve Kur'ân ve hadîsden deliller gösterilerek vâzih cevâblar vermiş ve ba'zı matbû' âsâr dahi bulunmuş olduğundan, mütâlâatım vahdet-i vücûd mes'elesi aleyhindeki mektûblara dâir değildir. Pir-i tarîkat Şah-ı Nakşibend ve Pir Ebû'l-Hasan Harakânî ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî ve Abdülkebîr Yemenî ve ekâbir-i Nakşibendiyye ve Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.a.s.) hazarâtı gibi zevâtâ, gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla vâki' olan ta'n ve itirâzın def'ine âiddir.

Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend (k.s.) hazretlerinin hulefâsından Salâhaddîn İbn Mübârek, o pîr-i tarîkin menâkıb-ı şerîfesine dâir yazdığı “Enisü't-Tâlibîn ve İddetü's-Sâlikîn” adlı bir risâle vardır. Bu risâle Süleymân Azmî Efendi tarafından Fârisîden tercüme edilmiştir. Matbû'

nüşhanın üzerindeki izâhatâ nazaran Es'ad Efendi Kütüphânesinde, 1348 numara ile mukayyed, 1226 senesinde muharrer nüshadan istinsâh edilmiş ve Beyâzîd Câmi' Şerîfindeki Velîyyeddin Efendi Kütüphânesinde, 1807 numara ile mukayyed nüsha-i asliyye Fârisiye ile bi'l-mukâbele hatâ ve noksânı ikmâl olunmuştur.

Bu menâkıbdan *Nefahâtü'l-Üns*'de Mevlânâ Câmi hazretleri de bahs buyurmuşlardır ki, *Tercüme-i Nefahât*'in 423. sahîfesinde mündericidir. Bu risâlenin 50. sahîfesinde mezkûrdur ki: "Herât Melikî Emîr Hüseyin, Şah-ı Nakşibend hazretlerine Serahs'dan Herât'a da'vet etmiş ve O hazret, dahi müridlerinden nezdlerinde ba'zı zevât olduğu hâlde da'vete îcâbet eylemiştir. Esnâyı musâhabede Emir Hüseyin, O pîr-i a'zamadan şu suâli sormuştur: "*Meşâyihden ba'zıları demişlerdir ki: الولاية الفضل من النبوة ya'nî hangi velâyettir ki nübüvetten efdal ola? Hazret-i Hâce: "Nebînin velâyeti faziletlidir, ol nebînin nübüvetinden."* cevâbıyla hatm-i kelâm buyurdular."

Yine o risâlenin 68. sahîfesinde şu ibâreler mezkûrdur:

[قال حجة السلام احمد غزالي رحمة الله عليه الولاية الفضل من النبوة بالوجوه الخمسة أى ولاية النبي افضل من نبوة النبي عليه السلام بخمسة. وجوه الأول الولاية صفة الخالق والنبوة صفة المخلوق. وثانيها اشتغال الولاية الى الحق واشتغال النبوة الى الخلق. وثالثها ان الولاية امر باطني و النبوة امر ظاهري. ورابعها: ان للولاية خاصة والنبوة عامة والخاصة مقدم على العامة وخامسها: ان الولاية لا نهاية لها وللنبوة انتهاء كام قال عليه السلام ولا نبى بعدي فبلزم ان الولاية أفضل من النبوة]

Ya'nî Hüccetü'l-İslâm Ahmed Gazzâlî (r.a.) buyurur: "Velâyet beş vech ile nübüvvetten efdaldır.

Birincisi: Velâyet, sıfat-ı Hâlık'tır ve nübüvvet, sıfat-ı mahlûktur.

İkincisi: Velâyetin iştigâli Hakk'a ve nübüvvetin iştigâli halkadır.

Üçüncüsü: Velâyet, emr-i bâtinî ve nübüvvet, emr-i zâhirîdir.

Dördüncüsü: Velâyet hâssa ve nübüvvet âmmedir ve hâssa âmme üzerine mukaddemdir.

Beşincisi: Velâyetin nihâyeti yoktur ve nübüvvetin nihâyeti vardır.

Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem بعدى ya'nî "Benden sonra nübüvvet yoktur." buyurdu. Bu esbâb-ı velâyetin nübüvvetten efdal olmasını istilzâm eder.

Görülüyor ki: "Nebînin kendi velâyeti nübüvvetinden efdaldır." diyenlerden birisi pîr-i tarîkat Şah-ı Nakşibend ve diğeri Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî hazretleridir. Ve muhakkıklardan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî hazretleri ve sair birçok zevât dahi bu hükmü verenlerdendir.

Bu mes'ele hakkında gelelim İmâm Rabbânî'nin fikrine:

Mektûbât'ın birinci cildinin 108. mektûbunda şöyle diyor: "Meşâyihden ba'zısı sekr vaktinde buyurmuşlardır ki velâyet nübüvvetten efdaldır. Ve ba'zı diğeri dahi ondan murâd velâyet-i nebîdir, demişlerdir. Ta ki nebîden velînin efdaliyeti vehm olunmak ref' ola. Ama fi'l-hakîka kâr, ber-akstir. Zîrâ ki nebînin nübüvveti kendi velâyetinden efdaldır. Velâyetinde, tenkî-i sîne sebebiyle Hakk Subhânehuya teveccüh mümkün değildir. Lakin nübüvvette kemâl-i inşirâh-ı sadrı sebebiyle Hakk Subhânehuya teveccüh halka teveccühe mâni' olduğu gibi, halka teveccüh Hakk Teâlâ'ya teveccühe mâni' olmaz. Nübüvvette teveccüh yalnız halka değildir ki tâ velâyetinde teveccüh Hakk'a olmakla velâyet nübüvvete tercih oluna. İyâzen-billâhi Subhânehu yalnız halka teveccüh ke'l-en'âm olan avâmın mertebisidir. Şân-ı nübüvvet ondan âlîdir. Bu

ma'nânın fehmî erbâb-ı sekr için düşvârdır. Zîrâ o ahvâl ile mümtâz olanlar ekâbir-i müstakîme'l-ahvâldir....ilh."

268. mektûbunda da şöyle diyor: "Ammâ çâre nedir? Kemâlât-ı nübüvvet'e vâsıl olmayana göre demişlerdir ki: *الولاية الفضل من النبوة* diyor. Cemâat dahi ol kelâmın tevcîhinde demişlerdir ki, kendi velâyeti neye göre nübüvvetten efdaldır, demektir. Ve bu iki mezbûr bi'l-cümle hakikat-i nübüvveti bilememişler ve gâibe hükmetmişlerdir...ilh."

Bunlardan daha berbâdı 260. mektûbdur: Bu mektûbun, şu fıkraları *Mektûbât*'ın 178. sahîfesinde onuncu satırdadır: "Subhânallah bir câhilin velâyet, nübüvvetten efdaldır dediği sühan bu seyirdendir. Ve câhil-i diğerin dahi, nebînin kendi velâyeti yine kendi nübüvvetinden efdaldır, dediği kelâmı ol tevcîhde bu ma'nâlardan agâh olmadığındandır. (كبرت كلمة تخرج من ...اقواهم)

Müdâfaa

Yukarıdaki izâhâtan anlaşıldığı üzere, "Nebînin kendi velâyeti yine kendi nübüvvetinden efdaldır, diyenlerden birisi pîr-i tarikat Şâh-ı Nakşibend, diğeri de Hücetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî hazretleridir. Bu mektûblara nazaran bu iki pîr-i a'zamın erbâb-ı sekrden olduklarını ve müstakîmü'l-ahvâl ekâbirden olmadıklarını ve hakikat-i nübüvveti bilemediklerini ve gâibe hükmettiklerini ve her ikisinin de câhil olduklarını kabûl etmek lâzım gelir. Ey Tarikat-ı Nakşibendiyye sâlikleri! Nasıl bunları kabûl ediyor musunuz?

Garîbdir ki, *Mektûbât*'ın 95. sahîfesinde mûnderic ve ehlullah'a i'tirâz eden cemâatin hasârâtı hakkında 118. mektûbunda da İmâm Rabbânî şöyle diyor: *من عمل صالحاً فلنفسه و من اساء فعليها* Ya'nî "Kim ki amel-i sâlih işledi ise kendi nefsi için ve kim ki kötülük etti ise nefsinin aleyhinedir." Ve Hâce Abdullah buyurdular ki: "Her kime ki ta'n edersin, bizden dûr olursun."

İmdi yukarıda mezkûr olan mektûblarda ki techîl ve i'tirâzâta ve bu mektûblara bakılırsa, pîr-i tarikat Şâh-ı Nakşibend ve Hücetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî hazretleri ehlullahdan olmamak ve eğer ehlullahdan iseler, İmâm Rabbânî yine kendi fetvâsı mûcibince onlardan uzak olmak îcâb eder.

Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin ilim ve fazlını ve kemâlini isbâta hâcet yoktur. İmâm Gazzâlî hazretleri de öyledir. Hele İmâm Gazzâlî hakkında Mevlânâ Câmî hazretleri *Neḫâḫâtü'l-Üns*'de şu ibâreleri yazıyor: "Şeyh Ebû'l-Hasan Şâzelî (k.s.) ki zamânının kutbu idi. Gördüğü vâkıasından şöyle haber vermiştir ki: "Hazret-i Risâlet (s.a.v.) Mûsâ ve İsâ Aleyhi's-Salâtu ve's-Selâm'a, Gazzâlî ile müfâharet ve mübâhât eylemiştir. Ve Hazret-i Risâlet (s.a.v.), Gazzâlî'nin ba'zı münkirlerine ta'rîz buyurdu. Ve kamçının eseri, vefât edinceye kadar onun bedeninde zâhir idi." İnsâf edelim böyle bir zât-ı muhterem techîl olunur mu?

İmâm Rabbânî'nin hatâsı ve sekâmet-i muhâkemesi, yalnız bu iki pîr-i a'zamın techîlinde değil. Kur'ân ve hadîsede muhâlefettir. Şöyle ki: İmâm Rabbânî bu mes'elenin esâsını iki çürük esbâb-ı mûcibe üzerine binâ etmiştir. Birisi budur ki: Velînin sîne darlığı ve nebîde de sîne genişliği tahayyül ediyor. Hâlbuki Sûre-i Kehf'de Mûsâ ve Hızır (a.s.) kıssasından, tamâmıyla onun bu hükmünün aksî sabit oluyor. Ma'lûmdur ki: Mûsâ (a.s.) sâhib-i şeriat, ulû'l-azm bir nebî-i zî-şân idi. Emr-i İlahî ile Hızır (a.s.)'a mülâkî oldu. Cenâb-ı Hızır, ona إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا (Kehf, 18:67) Ya'nî "Sen benim refâkatime sabr edemezsin." dedi. Ve Cenâb-ı Hızır cihet-i velâyeti ile Hakk'tan aldığı emir mûcibince Mûsâ (a.s.)'ın

muvâcehesinde üç vak'a ihdâs etti. Hazret-i Mûsâ şerîatına muhâlif gördüğü için sînesi daraldı. Ve hiçbirisine tahammül edemeyip, i'tirâz etti. Ve sadrı münşerih olmadı. Ve her i'tirâzına cevâben Cenâb-ı Hızır صَبْرًا مَعِيَ تَسْتَطِيعُ (Kehf, 18:72) Ya'nî "Ben sana demedim mi ki sen benimle refâkate sabr edemezsin." dedi. Ve Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hazret-i Mûsâ'nın bu sabırsızlığını ve tahammülsüzlüğünü لَيْتَ أَخِي مُوسَى صَبَرَ حَتَّى يَقْصُ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ أَنْبَاءِهِمَا (Ya'nî "Keşke kardeşim Mûsâ sabr ede idi de Allah Teâlâ bize onların kıssâlarından haber ede idi." Hadîs-i şerîfinde de beyân buyurmuşlardır. Şimdi insâf olunsun. Sabırsızlık ve tahammülsüzlük, sîne genişliğinden mi yoksa darlığından mı gelir? Ma'lûmdur ki nebî şerîatle mukayyedir ve şerîat hudûd-i ilahîyedir. Nitekim Kur'ân'da وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ (Talâk, 65:1) Ya'nî "Kim ki Allah'ın hudûdunu tecâvüz ederse nefesine zulm eder." buyurulmuştur. Fakat hakîkatın hiçbir haddi yoktur. Velî ise hudûdu olmayan bu hakîkate nâzırdır. Ve hakikat zâhir olduğu vakit şerîat bâtıl olur. Çünkü nebînin getirdiği şerîatın hayât-ı berzahiyede hükmü yoktur. Dâr-ı teklif, hayât-ı dünyeviyyedir. Berzah ise dâr-ı teklif değildir. Mûsâ (a.s.) hayât-ı dünyeviyye ile ve Hızır ise hayât-ı berzahiyeye ile hayy idi. Bunun için Cenâb-ı Hızır Mûsâ (a.s.)'ın şerîatına muhâlif olarak emr-i Hakk'la hareket etti. Ve nübüvvet Mûsâ (a.s.)'ın kendi velâyetinin hîcâbı olduğundan bu hîcâb sebebiyle Hızır'ın gördüğü hakîkati göremedi. Bu sebeble tahammül edemedi. İ'tirâz etti. Nitekim Cenâb-ı Hızır Hazret-i Mûsâ'ya أَنَا عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَّمَنِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَّمَكَهُ اللَّهُ لَا أَعْلَمُ أَنَا (Ya'nî "Allah Teâlâ bana senin bilmediğin bir ilmi ta'lîm etti. Ve sana da benim bilmediğim bir ilmi ta'lîm etti." dedi.

İkinci çürük sebep-i mûcib dahi, nübüvvette halka teveccühün Hakk'a teveccühe mâni' olmadığı sözüdür. Evet nebînin halka teveccühü, Hakk'a teveccühe mâni' değildir. Ya velînin halka teveccühü Hakk'a teveccühüne mâni' midir? Eğer böyle olsaydı وَلَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةً وَلَا رِجَالًا لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةً وَلَا رِجَالًا (Nûr, 24:37) Ya'nî "Adamlar vardır ki ticâret ve bey' Allah'ın zikrinden onları meşgûl etmez." Âyetinin ma'nâsı kalmaz idi. Hâlbuki ticâret ile ve alım-satım ile meşgûl olmak halka teveccüh etmek, demektir. Ve zikrullah ise Hakk'a teveccühdür. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyrulan ricâl; herhâlde peygamberler değildir. Bunlar Allah'ın velîleridir. Binâenaleyh bu âyet-i kerîmeye nazaran hem Hakk'a ve hem de halkta teveccüh velîlerin dahi kârıdır. Hatta Şâh-ı Nakşibend hazretleri buyururlar ki: "Ben Mekke-i Mükerreme'de Mînâ pazârında bir genç gördüm. Yetmiş bin filorilik alış-veriş yaptığı hâlde kalbi bir ân Hakk'tan gâfil olmadı. Ve taaccüb ettim." Ve Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî hazretlerinin *Avârifü'l-Maârif*'inden naklen Mevlânâ Câmi hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'ün ibtidâsında buyururlar ki: "Meşâyih-i sûfiyye, Hazret-i Resûlulah'a kemâl-i mutâbaatları vâsıtasıyla mertebe-i vusûl bulmuşlardır. Ve ba'de'l-vusûl tarîk-i Hakk'a mutâbaata halâikı da'vet için rücû ile me'mûr ve me'zûn ve murâd olmuşlardır. Bu taîfe-i kâmilân, mükemmeldirler ki fazl u inâyet-i ezeli onları ayn-ı cem'-i ahadiyette ve lücce-i tevhîd-i hakîkî karında müstağrak iken, mâhî-i fenâ karında tefrika sâhiline ve bekâ meydânına irsâl eylemiştir. Tâ ki halâikı derecât-ı aliyeye ve necât-ı ebediyyeye delâlet eyleyeller.

Maahazâ İmâm Rabbânî bu sebep-i mûcibin çürüklüğünü bir dereceye kadar idrâk etmiş ve bu halka ve Hakk'a teveccüh mes'elesinde bir mürşid-i kâmilin mevki'ini dahi tahattur eylemiş olacak ki birinci cildin 207. sahîfesinde 16. satırda bu yanlış hükmü yine bir takım çürük ve ma'nâsız ifâdeler ile ta'mîre gayret edip şöyle diyor: "Erbâb-ı işret her çend mercû'lardır. Ammâ külliyyetle rücû etmemişlerdir!!? Onların bâtınları fırka-i nigerândır. Zâhirde halk ile ve bâtında Hakk ile dir. Pes her vakitte imân-ı şuhûdî onların nasîbidir.(?) Ve

Enbiyâ aleyhimü's-selâm çün külliyyet ile mercû'lardır. Ve zâhir ve bâtında halkı Hakk'a da'vete müteveccihdir.(?) Pes imân-ı gayb onların nasîbi olur. (?!)"

Hâlbuki bir veliyy-i kâmil, külliyyet ile halka rücû' etmese lâıyık ile alış-veriş yapamaz, hesâb ve kitâbını şaşırır. Gerek âyet-i kerîme ve gerek Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin yukarıda zikr olunan sözü, İmâm Rabbânî'nin bu çürük ve ma'nâsız fikrini redd eder. Hele bekâ-billah mertebesinde bulunan bir vâris-i kâmil, eğer külliyyetle halka rücû' ederse halka şerîat ve tarîkat ve hakikat ve ma'rifet yollarında nasıl rehberlik edebilir. **يا 'نبي كآنباء بني إسرائيل علماء امتي** Ya'nî "Benim ümmetimin ulemâsı Benî-İsrâilin peygâamberleri gibidir." hadîs-i şerîfî bunlar hakkındadır. Bu ma'nâ hakkında ekmel-i kâmilin olan Hazret-i Mevlânâ (r.a.) *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 16'ncı faslında şöyle buyururlar: "Mûsâ (a.s.) emr-i Hakk'a imtisâlen halk ile meşgûl idi. Ammâ onun bir tarafını Hakk Teâlâ'nın halk ile meşgûl etmesi maslahat için idi. Hâlbuki Hızır (a.s.)'ı külliyyen 55. Zât-ı Ecell u A'lâ ile meşgûl etti. Mustafâ (a.s.v.) dahi evvelce bi'l-külliyye Hakk ile meşgûl idi. "Halkı da'vet et ve nasihat ver ve ıslâh eyle." diye emr geldi. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) "Âh yâ Rabbena ne günâh ettim. Beni huzûrundan niçin kovuyorsun, ben halkı istemem." diye figân ve zârî eyledi. Hakk Teâlâ buyurdu: "Ey Muhammed (s.a.v.) asla gam yeme. Zîrâ seni halk ile meşgûliyyette bırakmam. Aynı meşgûliyyetin içinde benim ile olursun. Ve benim ile olduğun hâlde kıl ucu kadar noksânın olmaz. Çalıştığın her bir işte de ayn-ı vasl içinde olursun."

İşte enbiyânın ve vâris-i kâmilin hâlleri böyle olur.

Diğer taraftan İmâm Rabbânî'nin kendi hâli kendi da'vâsının tekzîbine şahiddir. Şöyle ki: Eğer İmâm Rabbânî velî ise kendi da'vâsı gibi rücû-i tam hâsıl olmamak ve şuna buna bu kadar mektûb yazarak ve halkı da'vet ve ekâbiri techîl edememek lâzım idi. Mâdem ki halk ile bu kadar meşgûl olup, birçok mektûblar yazmıştır ve kendisini de sâir velîleri beğenmeyecek derecede yükselmiş (!) bir velî addediyor. Binâenaleyh velî rücû-i tam sâhibi olmak lâzım gelir. Veyâhud kendisi tamamıyla halka müteveccih olan bir gâfildir, çünkü nebî değildir.

İmâm Rabbânî mektûblarında bu çürük esbâb-ı mûcibeye istinâd ederek yanlış hükm verdikten ve Şâh-ı Nakşibend ve Hücetü'l-İslâm'ı techîl ettikten sonra bir de Sûre-i Kehf'de Allah Teâlâ'ya veled ittihâz edenlerin reddi hakkında bulunan, **وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِابَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا** (Kehf, 65:4-5) ya'nî "Nebî (a.s.), Allah Teâlâ veled ittihâz etti diyen kâfirleri tahvîf etti. Onların ve babalarının bu sözde ilimleri yoktur. Onların ağızlarından çıkan bu kelâm küfr-i azîm oldu. Onlar ancak yalan söylerler." âyet-i kerîmesinin **كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ** cümlesini bu zevâtı şerîfe hakkında teşmîl ediyor. Şerîatı ve nübüvvetin kemâlâtını vesîle ittihâz ederek, Kur'an ve hadîse muhâlefet ve pîr-i tarîkatı techîl, yalnız tarîkatta değil, şerîatta pek büyük bir cür'et ve sû'-i edebdir. Acaba *Mektûbât*'a kuddusiyyet isnâd edenler bunları görmüyorlar mı? Yoksa görüp de kabûl mü ediyorlar?

Nebînin kendi velâyeti nübüvvetinden efdal olduğunun bir burhân-ı celîsi dahi **لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل** Ya'nî "Benim Allah ile bir vaktim vardır ki oraya ne melek-i mukarreb ve ne de nebiyy-i mürsel sığmaz." hadîs-i şerîfidir. Zîrâ bu hâl Resûl Ekrem'in hâl-i velâyetidir. Ve hâl-i velâyetinde Hakk ile abd arasına kimsenin tavassutu yoktur. Fakat nübüvvette Hakk ile kul arasına mahlûk olan melek-i mukarreb sığar. Ve vahîy getirir. İmâm Rabbânî'nin bu mektûbları bu inceliklerden pek uzaktır.

100. mektûbda Şeyh Abdulkebîr Yemenî hazretlerine i'tirâz hatta bu zâtı tekfir vardır. Şöyle ki: “Şeyh Abdulkebîr Yemenî, Hakk Subhânehu ve Teâlâ gaybı bilmez, dedi. Mahdûma bunun emsâli sühanların istimâ'ına Fakîr'de aslâ tâb u tüvân yoktur. Ve onun te'viline fırsat vermez. Bu sühanların kâil Şeyh-i Kebîr Yemenî yâhud Şeyh-i Ekber Şâmî (!) olsun. Bize lâzım olan kelâm-ı Muhammed-i Arabî (a.s.v.)'dır. Bu sühan ziyâde müstakbeh ve müstenkerdir. Ve fi'l-hakîka Hakk Subhânehu'ya tekzîbdir. Gayba ma'nâyı diğer beyân eylemek şenâatten değil midir? كبرت كلمة تخرج من افواهه Hilâf-ı şerîat olduğu zâhir olan bunun emsâli kelimâtla tefevvühe bâis acaba nedir? Zarûret nedir ki bir kimse hadd-i küfre resîde ola.”

Müdâfaa

Ma'lûm olsun ki Abdulkebîr Yemenî hazretleri ekâbir-i evliyâullahdandır. Ve Mekke-i Mükerreme'de mücâvir olup birçok meşâyihin mürâcaatgâhı olan bir zâttır. Ve *Reşahât*'ta onların hâl u şânı hakkında şöyle buyrulur: “Şeyh Abdulkebîr hazretleri gâyet âlî meşreb bir büzürgvâr idi. Kendi asrında kible-i meşâyih-i harem ve pîşvâyı tâlibân-ı kâffe-i ehl-i âlem idiler. O diyârın mu'temed ve sâhib i'tibâr adamlarından istimâ' olundu ki, Şeyh hazretleri Yemen'den Mekke'ye geldiklerinde bir yıl muttasıl aslâ yemek yememişler ve su içmemişler ve taraf-ı Harem'den bir lahza hâlî olmamışlardır...ilh. Diğer menâkıbı ve vahdet hakkında ki sözleri yine *Reşahât*'ta mündericidir. Ve *Nefahâtü'l-Üns*'de Mevlânâ Câmî hazretleri, dahi menâkıb-ı şerîfesinde bahs eder. Burada bunların zikri uzun olur.

Evliyâ-yı Hakk, beyhûde ve şer'a muhâlif söz söylemezler. Onların sözleri şer'a muhâlif görenler kendi akl-ı kâsirânelerine muvâfık gelmediği için itirâz ederler. Şerîat, ukûl-i kâsira erbâbının tahayyülât ve tasavvurâtı değildir. Abdulkebîr Yemenî hazretleri bu sözü sâmi'in kulağını diğer bir ma'rifete açmak zarûretinden dolayı söylemiştir. Zîrâ zâhirde vehleten aykırı görünen bir söz, sâmi'in zihninde kuvvetle takarrur eder. Bunun ma'nâsı budur ki; Kur'an'da عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ (Mü'minûn, 23:92) ya'nî “Allah, gaybı ve şehâdeti bilicidir.” buyrulması beşerin indindeki gayb ve şehâdete râci'dir. Zîrâ Allah Teâlâ'nın indinde gayb yoktur ki ilm-i ilahî ona taalluk etsin. Zîrâ ilim ma'lûma tâbi'dir. Binâenaleyh bu söz Hakk Teâlâ'yı tekzîb değil, bilâkis tasdîktir. Ve gayba ancak bu ma'nâ verilirse Hakk'a nazaran gayb olmadığı ezhân-ı avama yerleştirilir. Ve Kur'an'ın gayb hakkında ki ma'nâsı zâhir olur. Nitekim Sûre-i Yûnus'da vâki' olan ayet-i kerîmede وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (Yûnus, 10:61) ya'nî “Ey Resûlüm! Bu hâl içinde olmazsın ve Allah'dan Kur'an tilâvet etmezsin ve amelden bir amel işlemezsin ki biz sizin üzerinize şahid olmayalım. Ve yerde ve gökte Rabb'inden zerre miskâli ve ondan pek küçük ve pek büyük bir şey mestûr olmaz.”

Binâenaleyh Abdulkebîr hazretlerinin sözü sâmi'in kulağını bu ma'nâya ve bu âyete açmak sûretiyle olduğundan müstakbeh ve müstekreh değildir. Ve hadd-i küfrede vâsıl değildir. Bunların müstakbeh ve müstekreh olması İmâm Rabbânî'nin müstakbeh ve müstekreh olan anlayışına göredir. Ma'lûmdur ki şerîatta bir mü'minden sâdır olan fiil veya kavîl doksan dokuz ihtimâl ile küfre ve bir ihtimâl ile imânı îcâb etse yine tekfir olunmak câiz değildir.

İmâm Rabbânî *Mektûbât*'ında Şeyh-i Ekber Şâmî ta'bîriyle Şâm'da medfûn olan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerine ta'rîz ettikten sonra “Bize lâzım olan kelâm-ı

Muhammedi Arabî Aleyhissalâtu ve's-Selâmdır.” diyor. Biz deriz ki: Evet bunun nazîri kelâm-ı Muhammed Arabî (a.s.v.)’da dahi vâki’dir. Ma’lûmdur ki bir ihtiyâr kadın huzûr-u Risâletpenâhi’ye gelip kendinin cennete girmesi için şefâat buyurulmasını niyâz eyledi. Resûl-ü Ekrem Hazretleri. “İhtiyârlar cennete girmez.” buyurdu. Kadın ağlamağa başladı. Ümm’ül-Mü’mînin Aişe (r.a.) Hazret-i Resûl-ü Ekrem Efendimiz’e mürâcaat ederek, “Yâ Resûlullah, bu kadın ağlıyor, bunu teselli buyurunuz.” dedi. Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz Sûre-i Vâkı‘a’da olan *إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا عُرْبًا أَتْرَابًا* (Vâkıa, 56:35-37) ya’nî “Biz kadınları bir inşâ ediş ederiz ki onları otuz üç yaşında bâkire kılarız.” Âyet-i kerîmesini okudu. Ve ihtiyâr kadınlar cennete genç olarak gireceklerini tebşîr buyurdu. Şimdi evvelki kelâm-ı nebevî ihtiyâr kadınların cennete girmeyecekleri idi. İmâm Rabbânî’nin nazariyyesine göre denilebilir mi ki, Kur’ân’da Sûre-i Tevbe’de *وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا* (Tevbe, 9:72) Ya’nî “Allah Teâlâ mü’min erkekler ve kadınlara altından nehirler akan cennetleri va’d eder ki onlar orada ebedîlerdir.” âyet-i kerîmesinde ihtiyâr kadınlar istisnâ edilmemiştir. Binâenaleyh âyet-i kerîmeden itlâk üzere ma’nâsını takyîd eden bu söz müstakbeh ve müstekrehdir. (Hâşâ!)

Resûl-i Ekrem Efendimiz, ihtiyâr kadının nazarını diğer bir ma’rifete açmak zarûretinden dolayı böyle buyurmuştur. Abdulkebîr Yemenî hazretlerinin sözü dahi bu kabildendir. Ve bunun naziridir. Fakat İmâm Rabbânî bu gibi ekâbiri küçük görüp onlara ta’n ve i’tirâzı kendisine meslek ittihâz etmiştir. Asıl müstekreh ve müstakbeh olan bir veliyy-i kâmilin kelâmına, küffâr hakkında olan *كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ* (Kehf, 18:15) âyet-i kerîmesini teşmîl etmektedir.

İmâm Rabbânî bu âyet-i kerîmeye ekâbir-i evliyâ hakkında müteaddid yerlerde tekrâr eyledi. Ve yukarıda Şâh-ı Nakşibend ve Hücetü’l-İslâm İmâm Gazzâlî hakkında da îrâd etmiş idi.

İmdi İmâm Rabbânî *عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ* (Ra’d, 13:9) âyet-i kerîmesine Abdulkebîr Yemenî hazretlerinin verdiği ma’nâ-yı diğeri kabûl etmiyor. Fakat kendisi küffâr hakkında ki âyet-i kerîmeyi gâlibâ ma’nâ-yı diğeri ile evliyâ-yı kibâr hakkında îrâdını hoş görüyor. Bu insâfa hayret!

-3-

Mektûbât’ın 105. sahîfesinde mûnderic 152. mektûbda silsile-i tarîkata dâhil olan Ebu’l-Hasan Harakânî (k.s.) hazretlerinin kelâmına şu yolda i’tirâz vardır: “Menkûldur ki Sultan Mahmûd Gaznevî eyyâm-ı saltanatında Harakân’a gelmiş idi. O mahalden kendi vükelâsını Şeyh Ebu’l-Hasan Harakânî hizmetinde fîristâde eyleyip ve Hazret-i Şeyh O’nu görmeye gelmesini iltimâs eyledi. Ve vükelâsına buyurdu ki: “Eğer Şeyh’den tevakkuf-ı fehmi olunursa *أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ* (Nisâ, 4:59) âyet-i kerîmesini kırâat etti.” dedi. Vükelâsı Şeyh’den tevakkuf-ı fehmi eylediklerinden âyet-i kerîme-i mezkûreyi okudular. “Ol kadar *أَطِيعُوا اللَّهَ* emrine giriftârım ki *أَطِيعُوا الرَّسُولَ* emrine imtisâlde şermendeyim. İtâat-ı ulu’l-emr kandedir?” buyurdular. Hazret-i Şeyh itâat-ı Hakk Subhânehu’yu Resûl-i Hakk’ın itâatinin gayrında bildi. Bu sühan istikâmetten dûrdur. Meşâyih-i müstakîmü’l-ahvâl bu kısım sözlerden tenezzüh gösterirler...ilh.”

Müdâfaa

Ebû'l-Hasan Harakânî (k.s.) hazretleri ehassu'l-havâss ehlullahdandır. Nitekim Mevlânâ Câmî hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'de “Zamânın ferîdi ve gavsı idi.” buyurur. Ve tevhîd-i sırfda zevk-i kâmil sâhibidir. Nitekim *Nefahâtü'l-Üns*'de “Bugün kırk yıldır ki ki bir vakt içindeyim Hakk Teâlâ gönlüme nazar eder, kendisinden başkasını görmez.” buyurduğu nakl olunur. Ve bu hâl velâyet-i peygamberiyye verâseti hasebiyle velînin *لي مع الله وقت لا يسعني فيه* hadîs-i şerîfinde beyân buyrulan hâlidir. Ve bu hâlin böyle kırk sene temâdîsi, bu zât-ı şerîfin ne kadar azamet sâhibi bir veliyy-i zî-şân olduğunu gösterir. Eğer İmâm Rabbânî böyle bir sözün nazîrini söylemek lâzım gelse idi derdi ki: “Hakk Teâlâ gönlüme nazar eder. Pîr-i tarîkat ile sâir evliyanın techîlini ve ta'n ve i'tirâzatını görür.”

Binâenaleyh O hazretin *أطيعوا الله* emrinde müstağrak olduğu beyândan maksûdu, nazarımda peygamber-i zî-şân Hakk'ta mahv ve müstehlektir. Bu hâl içinde ulû'l-emrin nâm ve nişânı kalır mı? demektir. Peygamber (a.s.v.) ümmetinin müstaidlerini bu derece kemâle getirmeye sa'y buyurdu. İmâm Rabbânî bu gibi havâssın kemâlâtını da noksân görüp i'tirâzdan zevk almıştır. İmâm Rabbânî, “Şeyh, itâat-ı Hakk Subhânehu'yu, Resûl-i Hakk'ın itâatinin gayrinde bildi.” diyor. Acabâ Ebû'l-Hasan Harakânî kendisine hitâben: “Ey İmâm Rabbânî, sen benim Hakk'a olan itâatimi, Resûl'e olan itâatin gayri mi bildin?” diye sorsa ne diyecek idi. Eğer gayri bilmedim derse, ettiği i'tirâzın ma'nâsı kalmaz. Ve eğer gayri bildim der ise o vakit Peygamber'in Allah'ın emirlerinden başka emrler sâhibi olduğu anlaşılmaz mı? Hâlbuki Peygamber Allah'ın emrinden başka bir şey tebliğ etmez. *وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ* (Necm, 53:3-4) âyet-i kerîmesi sarîhtir. Bu nasıl sakîm bir muhâkemedir. Ebû'l-Hasan hazretleri gibi silsile-i tarîke dâhil bir veliyy-i kâmile karşı istikâmetten dûrdur, sözünün isti'mâli ve müstakîmu'l-ahvâl olmamak ta'bîri, kâide-i şerîata ve âdâb-ı tarîkte muvâfık mıdır? Acabâ istikâmet-i ahvâl, pîr-i tarîkatı techîl ve ekâbir-i tarîkata i'tirâz ve onları tekfir midir? (Neûzü Billâh)

Diğer taraftan ma'lûmdur ki, Hazret-i Aîşe (r.a.) vâlidemizin berâati hakkında âyet-i kerîme nâzil oldu. Peder-i âlîleri olan Hazret-i Sıddîk (r.a.) O'na dedi ki: “Yâ Aîşe Resûlullah'a şükr et.” *يا عايشة اشكري رسول* Ya'nî “Vallahî Allah'tan başkasına şükretmem.” İmâm Rabbânî buna ne diyecektir. Ebû'l-Hasan hazretleri hakkında bu reddettiği mütâlaaya ve i'tirâz'a göre Peygamber'e olan şükrünü Hakk'ın şükrünün gayri bildi. Demek lâzım gelmez mi? Böyle dediği takdirde dahi *Mektûbât*'ın ikinci cildinin 36. mektûbunda tasdîk ettiği Ümmü'l-Mü'mîn hazretlerinin fazlına nakîsa isnâdı olmaz mı?

Nitekim o mektûbda aynen şu fıkralar mündericidir: “Hazret-i Aîşe-i Sıddîka (r.a.) ki Halîle-i Habîb-i Rabbü'l-Âlemîn idi. Sürûr-i enâm Aleyhi's-salâtü ve's-Selâm'ın intikâllerine dek makbûle ve manzûreleri idi. Bu teşerrüfden mâadâ Hazret-i Aîşe âlime ve müctehide idi. Ve Hazret-i Peygamber şatr-ı dînin beyânını O'na havâle edip ashâb-ı kirâm müşkülât-ı ahkâmı O'na mürâcaat edip ve müteallikâtı O'ndan hâl ederler idi.”

İşte görülüyor ki Ebû'l-Hasan Harakânî hazretlerinin sözü Ümmü'l-Mü'mîn Aîşe (r.a.) hazretlerinin sözünün nazîridir. Binâenaleyh İmâm Rabbânî'nin bu söze i'tirâzı dahi Ümmü'l-Mü'mîn hazretlerinin sözüne de şâmil olmaz mı?

İmâm Rabbânî ilm-i ma'rifeti kendi evhâm ve hayâlinden alacağına, emr-i Risâletpenâhî mûcibince Ümmü'l-Mü'mîn hazretlerinden alıp da Ebû'l-Hasan hazretleri gibi bir veliyy-i zî-şâna i'tirâz etmese daha musîb olmaz mı idi?

Hele bu fikarâtı i'tirâziyyenin birâz yukarısında îrâd ettiğî sözü Sure-i Nisâ'da vâki' *وَيُزِيدُونَ أَنْ يُقَرِّفُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ* (Nisâ, 4:150) ya'ni "Allah ile Resûllerinin arasını ayırmak isterler. Ve kısmen imân, kısmen inkâr ederiz derler." Âyet-i kerîmesi küffâr ve münâfıklar hakkında olduğu hâlde Ebû'l-Hasan (k.s.) hazretlerine olan i'tirâz-nâmesinde mukaddeme ittihâzı pek çirkindir.

Latîfe: Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) Mesnevî Şerîf'lerinde bir kıssa nakl buyururlar. Şöyle ki: "Birisi abdest alırken burnuna su verildiği zamân okunması lâzım gelen اللهم ارحني رايحة يا'nî "Yâ Rabbi bana cennet kokusunu koklat." Duâsını istincâ vaktinde okur imiş. Birisi işitip demiş ki: "Efendi! Duân doğru ammâ deliği gâib etmişsin!" Sultânü'l-Âşîkîn ve Seyyide'l-Ârifîn hazretleri bu kıssayı akıl ve istidâdları zaîf olup bir şeyi yerinde kullanamayan kimselerin hâline işâret-i beyân buyururlar. İmâm Rabbânî'nin âyet okuması dahi bu kıssanın aynıdır.

-4-

Mektûbât'ın birinci cildinin 136. sahîfesinde münderic 211. mektûbda Sultânü'l-Âşîkîn Cenâb-ı Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) hazretlerinin irfânı tasgîr ve zât-ı şerîfleri tarîkat çocuğu addedilmiştir. O, mektûb budur: "Mevlevî (k.e.) buyurmuşlardır ki: ان ناز نبي كه در كنار من حق بوده است Bu kelâmın tekellümü câiz midir değil midir? diye suâl olunmuş. Ma'lûm ola ki bu tarîkatta, bu kısım umûr çok vâki' olur. Ve lisâna gelir. Bu nev'i tecellî-i sûrîdir ki sâhib-i muâmele ol sûret mütecellîyi Hakk Teâlâ zanneder. Şeyh-i Ecell İmâm Rabbânî Hâce Yûsuf Hemedânî buyurmuştur: تلك خيالات تربى بها اطفال الطريقة Ya'nî "Bu bir takım hayâllerdir ki onlar ile tarîkat çocukları terbîye olunur."

Müdâfaa

İmâm Rabbânî sırr-ı vücûdu ve merâtib-i vücûdu müdrik olmadığı için bu gibi zannlarında ma'zûrdur. Ve sâhib-i Mesnevî (k.s.) hazretlerini de çocuk ve hayâlât erbâbından zannetmiş. Ve Hâce Yûsuf Hemedânî hazretlerinin sözünü onlara teşmîl etmiştir. Ve İmâm Rabbânî zannetmiştir ki Hazret-i Mevlâna Efendimiz'in kucağına bir sûret gelmiş ve onu Hakk zannetmiştir. Bu sözün ma'nâsı İmâm Rabbânî'nin anladığı gibi değildir. Bu risâle de onun izâhı üzerinedir. Fakîr bu risâleyi yalnız İmâm Rabbânî'nin ekâbire olan ta'n ve i'tirâzlarını göstermek için yazdım. Mesnevî Şerîf okuyanlar Cenâb-ı Mevlânâ'nın tenzîh hakkında ki o muazzam sözlerini gördükleri vakit, İmâm Rabbânî'nin O veliyy-i celîle, tarîkat çocuğu ve hayâlperestlik isnâdını Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin yukarıda zikr ve izâh olunan techîline bir nazîre addederler. Mesnevî-i Şerîf'de tenzîh hakkında çok mühim bahisler vardır. Ez-cümle numûne olmak üzere ikinci cilden birkaç beytin zikrîni burada münâsib gördüm.

هر کسی را سیرتی بنهادهام... هر کسی را اصطلاحی داده‌ام
در حق او مدح و در حق تو ذم... در حق او شاهد و در حق تو سم
ما بری از پاک و ناپاکی همه... از گرانجانی و چالاکي همه
من نکردم امر تا سودی کنم... بلکه تا بر بندگان چودی کنم
هندوان را اصطلاح هند مدح... سند یان را اصطلاح سند مدح
من نکردم پاک از تسبیحشان... پاک هم ایشان شوند و در فشان
ماز بان را ننگریم وقال را... مادران را بنگریم و حال را
ناظر قلبیم اگر خاشع بود... گرچه گفت لفظ تاخاضع رود
ذآنکه دل جوهر بود گفتن عرض... پس طفیل آمد عرض جوهر غرض

چند از این الفاظ و اظمار و مجاز... سوز خواهم سوز با آن سوز و ساز

Tercüme

Her bir kimseye bir sîret koymuşum. Her bir kimseye bir ıstılâh vermişim. Çobanın söylediği sözler bana medih, fakat o sözleri sen söylersen bana zem olur. Onun hakkında bir baldır ve senin hakkında zehirdir. Biz bütün pâktan ve nâ-pâklıktan ve bütün ağır canlılıktan ve çöplükten berîyiz. Ben bir fâide etmek için emretmedim. Belki kullara bir cûd ve kerem edeyim diye emrettim. Hindlilerin, Hind ıstılâhları medihdir. Sindlilerin, Sind ıstılâhları medihdir. Ben onların tenzihinden pâk olmam. İnci saçıcı oldukları hâlde yine onlar pâk olurlar. Biz dile ve söze bakmayız. Biz ruha ve hâle bakarız. Her ne kadar lafzın sözü ve sûreti nâ-hâzı' olursa da eğer hâşi' ise biz kalbe bakıcıyız. Zîrâ ki gönül cevher, söylemek araz olur. Binâenaleyh araz tufeyl, cevher garaz ve maksad olarak zâhir oldu. Bu elfâz ve izmâr ve mecâz sözler ne vakte kadar. Harâret isterim, harâret. O harâretle kendine çeki düzen ver!

Fîhi Mâ Fîh'lerinin 52'nci faslında da şöyle buyururlar:

“Cenâb-ı Hakk ne zâhir ve ne de gâibdir. Her ikisini de ya'nî huzûru ve gaybı yaratıcıdır. Binâenaleyh her ikisinin gayrı olur. Çünkü eğer hâzır olsa gaybet olmamak lâzım gelir. Gaybet vardır ve hâzır değildir. Zîrâ huzûrun indinde gaybet vardır. Binâenaleyh o huzûr ve gaybet ile mevsûf olmaz. Aksi hâlde zıddan zıd doğmak lâzım gelir. Çünkü gaybet hâlinde huzûru onun halk etmiş olması lâzım gelir. Ve huzûr gaybetin zıddıdır. Binâenaleyh zıddın zıddan doğması câiz değildir. Ve Hakk'ın kendi mislini yaratması câiz olmaz. Zîrâ لاندله derler. Eğer mislin misli yaratması mümkün olsa tercîh bilâ-müreccah lâzım gelir. Hem de bir şeyin kendi nefisini icâd etmesi iktizâ eder. Hâlbuki ikisi de müntefidir. Buraya vâsıl olduğun vakit dur. Ve tasarruf etme ki aklın burada tasarrufu yoktur. O akıl derya kenârına kadar gelip durur. O kadar durur ki durmak kalmaz.

Acaba İmâm Rabbânî'nin, o huşûnet-i tab' ile yazılmış ma'nâsız bu mektûbları bu Mesnevî Şerîf'e benzer mi?

Menkabe: Elyevm ber-hayât bulunan bir zât, Mesnevî Şerîf hakkında Fakîr'e şöyle bir vak'a nakl edip dedi ki: “Biz Bursa'da zirâat mütehasısı olan bir İtalyan ile berâber bir Mevlevî Dedesinden Mesnevî Şerîf okumaya başladık. İtalyan birinci cildin evâilinde ailesiyle berâber müslümân oldu. Dede dahi bu kadar lâzım idi diyerek dersi kesti...”

İngilizler üç cildin tercümesini nefis bir sûrette tab' ettiler. Almanya'da ve Fransa'da tadrîs olunuyor ve zevk ile alkışlanıyor. Ve onlara kuvvetli bir bir îmân telkîn ediyor. İşte tarîkat çocuğunun kitâbı!

Mektûbât-ı İmâm Rabbânî ise yalnız dar fikirli ve vehim ve enâniyetleri gâlib olan ulemâ-i zâhirin elinde mütedâvil olup kalmış ve şeriat nâmına urefâ-i ekâbiri istihfâf ve onları techîl ile ehl-i imânı şaşırtıyor. Ve aralarına fikr-i tefrika ilkâ ediyor. Maahazâ bu *Mektûbât*'ın adı ve sanı erbâb-ı fikir ve izân arasında nâ-bûd olmuştur. İşte tarîkat-ı kâmilinin mektûblarının kıymeti!

-5-

İnce ve nâzik, gâmız, maârif ile Kur'ân-ı Kerîm'in zâhir ve bâtını ehl-i imâna keşf buyuran, kadr-i âlîsi bilcümle muhakkıklar tarafından tebcîl buyurulan, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (r.a.) hazretlerine karşı İmâm Rabbânî bayağı bir düşman vaz'ını takınmış ve birçok mektûblarında O hazret hakkında aslâ ehl-i kemâle yakışmayacak ta'bîrât ile bi-gayr-ı hak i'tirâz etmiştir. Ez-cümle *Mektûbât*'ın 99. sahifesinde mûnderic 131. mektûbunda şöyle

diyor: “Ma‘lûm ola ki tarîkat-ı Hâcegân (k.a.e.) turûk-i mevsûlenin akrebidir. Bu tarîkte iltizâm-ı Sünnet ve bid‘attan mehmâ-emken ictinâb levâzımdandır. Ruhsat üzere ameli tecvîz eylemezler...*Nusûs*’dan *Fûsûs*’a rağbet (!) *Fütûhat-ı Medeniyye*’den *Fütûhât-ı Mekkîyye*’ye (!) iltifât eylemezler...

Müdâfaa

Ma‘lûmdur ki tarîk-i hâcegân, Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin tarîkîdir. Yukarıda 1 numaralı maddede izâh oldunduğu üzere İmâm Rabbânî, O pîr-i tarîki techîl etmiş ve müstakîmü’l-ahvâl olmayan ekâbir sırasında göstermiştir. Techîl ettiği bir pîrin tarîkine kendisini mensûb görmesi de şâyân-ı hayret bir vehim ve sekâmet numûnesidir.

Ve velâyet ve nübüvvet mes‘elesinde, nass-ı Kur‘âniyye ve hadîs-i şerîfe muhâlefet ettiği hâlde, *Nusûs*’a rağbet ettiğini zannetmiştir. Böyle ne yaptığını ne söylediğini idrâk edemeyen bir velînin(!) maârif-i mevhumâsından ne istifâde olunabilir?

İmâm Rabbânî’nin rağbet etmediği *Fusûsu’l-Hikem*’in hâl ve şân-ı âlîsi belki okumamış olanlar tarafından bilinmez. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu kitâb-ı âlînin dibâcesinde şöyle buyururlar: اما بعد فاتی رایت رسول الله صلى الله عليه وسلم في مبشرة اريتها في العشر الاخر من المحرم لسنة سبع وعشرين و ستمائة بمحروسة دمشق و بيده صلى الله عليه وسلم كتاب فقال لي هذا كتاب فصوص لسنة سبع وعشرين و ستمائة بمحروسة دمشق و بيده صلى الله عليه وسلم كتاب فقال لي هذا كتاب فصوص Ya‘nî “Bundan sonrasına gelince: Muhakkak ben bir mübeşşere (rû’yâyı sâliha) Resûlullah (a.s.)’ı gördüm. O bana 627 senesi Muharremi’nin aşr-ı âhirinde gösterildi. Sallallahu Aleyhi Ve’s-Sellem’in elinde bir kitâb var idi. Bana buyurdu ki bu *Fusûsu’l-Hikem* kitâbıdır. Bunu al ve nâsa ihrâc et. Bununla intifâ‘ etsinler. Binâenaleyh İmâm Rabbânî, Resûl-i Ekrem hazretlerinin ümmetine rahmeten ihsân buyurduğu bu kitâb-ı âliyi men‘ etmeğe çalışıyor. Ve maâteessüf منع للخيز sıfatını iktisâb ediyor.

Rağbet etmediği *Fütûhât*’a gelince: Hazret-i Şeyh-i Ekber, dört büyük cild üzerine o derya-yı maârifî yazmış ve ve ilkâât-ı nefsiyye ve vehmiyyeden bir şey ihtivâ ederse bozulsun mütâlaasıyla, mahzâ muhîtime itminân ilkâsı için Ka‘be-i Muazzama’nın damına vaz‘ etmiş ve orada bir sene yağmurlar ve güneşler altında kaldıktan sonra indirilerek gayrî sâbit mürekkeb ile yazılan bu kitâb-ı mübareğin, bir harfinin bile bozulmadığı görülmüştür. Sonra bu nüsha-i mübâreke Mekke’de bırakılıp Konya’ya gelmişlerdir. Ve orada irfân âşıkları tarafından bu *Fütûhât* istenilmesi üzerine Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Hazretleri aynını hattı destiyle tamâmen yazmışlardır. Fakîr bu nüsha-i mübarekeyi, Evkâf-ı İslâmiyye müzesinde ziyâret ettim. İmâm Rabbânî ise şuna buna yazdığı mahdûdu’l-hacim mektûblardaki revâbıtı bile idrâk edemeyip, türlü türlü tenâkuzlara düşmüştür. Bu mektûbları tercüme eden Müstakîmzâde’de mukaddimesinde bu tenâkuzlardan ve mugayyeratlardan bahs eder. Fakat te’vîl edip İmâm Rabbânî’ye toz kondurmaz. Haydi diyelim ki bu mektûblar muhtelif isti‘dâddaki sâliklerin terbiyesine mahsûs olduğu için bu tenâkuzlar vâki‘ olmuştur. Ya kibârî techîl ve tekfîr ve ta‘na ne diyelim? İmâm Rabbânî bunların hiçbirinde ma‘zûr değildir. Sâir ekâbirin âsârı meydandır. Bunların hiçbirisinde böyle ehassu’l-havâss evliyâya ve pîrân-ı tarîke aslâ tecâvüz yoktur.

-6-

Mektûbât’ın birinci cildinin 193. Sahîfesinde, 266. mektûbun, 7. satırında şöyle diyor: “Şeyh Muhyiddîn Arabî’nin dahi ibâretleri îcâba nâzırdır. Ve kudretin ma‘nâsında felsefeye muvâfakat vardır ki, Kâdir’den terk-i sıhhati tecvîz ile eylemeyip ve cânib-i fiili lâzım bilir. Acâib-i kâr ve bârdır ki Şeyh Muhyiddîn makbûllerden olmak üzere ma‘dûm ve melhûzdur. Ve O’nun ekser-i ulûmu ehl-i Hakk’a muhâlifdir. (!) Hatâ ve nâ-sevâb zuhûr eder. (?) Bir gürûh vardır ki Şeyh’e taklîdî ihtiyâr edip ve O’nun cemî‘-i ulûmunu sevâb bilirler. Ve delâil ve

şevâhid ile ol ulûmun hakîkatini isbât kaydına düşerler. Şekk yoktur ki ifrât tarîkini ihtiyâr etmişlerdir.”

Müdâfaa

Mevlânâ Câmî hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'de buyuruyor ki: “Hâce Muhammed Pârsâ hazretlerinin meclisinde Şeyh Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretlerinin musannafâtının zikri geçti. Vâlidlerinden nakl edip buyurdular ki. “*Fusûs candır ve Fütûhât gönüldür.*” Ve dahi buyurdular ki. “*Her kimse ki Fusûs 'u iyi bile o kimseye Hazret-i Resûl (s.a.v.) 'e mütâbaatı dâiyesi muhkem olur.*”

Bununla berâber Hâce Muhammed Pârsâ hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'i şerh etmiş ve Hazret-i Şeyh'in ulûmunun hakîkati, delâil ve şevâhid ile isbât kaydına düşmüştür. Ve kezâ pîrân-ı Nakşîyye'den Mevlânâ Câmî hazretleri dahi *Fusûsu'l-Hikem* şârihlerindendir. Binâenaleyh İmâm Rabbânî'nin bu mektûbundaki hükmüne göre hem Hâce Muhammed Pârsâ hem de Mevlânâ Câmî hazretleri mukallidlerden ve ehl-i Hakk'a muhâlif olan ulûmu temyîze muktedir olamayan müfridlerden olmuş oluyor. Garîbdir ki 290. Mektûbda, 252. sahîfenin, 25. satırında şöyle diyor. “Şâh-ı Nakşibend hazretleri âhir hayâtında Pârsâ hakkında buyurdular ki: “Her ki meyl هر که میل دیدن من بکند محمد را ببیند Ya'nî “Beni görmek arzûsunda olan kimse Muhammed Pârsâ'yı görsün.” Ve dahi onlardan menkûldur ki buyurmuşlar: مقصود از وجود Ya'nî “Benim vücûdumdan maksûd olan Pârsâ'nın zuhûrudur.” demektir. Fikir itibâriyle bu mektûblarda ki tenâkuza ve bozukluğa dikkat olunsun.

Acabâ İmâm Rabbânî'nin mektûblarını tebcîl edenlere; Hâce Muhammed Pârsâ hazretleri müfrid bir mukallid midir, yoksa kâmil midir? diye bir şaşkınlık gelmez mi? Ekâbir böyle saçma sapan mektûblar yazar mı? Müceddidlik böyle mi olur?

İmâm Rabbânî taraftarlarının çocukça ba'zı sözleri vardır. Birisi budur ki “*Fusûsu'l-Hikem*'i şerh etmekle onun münderecâtını kabûl etmek lâzım gelmez. Hâlbuki bir kitâbın münderecâtına muâriz olan kimse, onun ma'nâsını delâil ve şevâhid ile isbât kaydına düşer mi? Belki tenkîd ve i'tirâz eder. Kabûl etmediği bir kitâbın ma'nâsını te'yîd için kitâb yazan bir âlim, dünyâda bir tek numûne olarak gösterilemez. Ne yapalım ki dimâğları İmâm Rabbânî'nin sekâmet-i muhâkemâtıyla meşbû' olanlara bu gibi fikirler ma'kûl görünüyor. Hayret!

-7-

İmâm Rabbânî, pîr-i tarîkatı techîl ettiği gibi ekâbir-i Nakşibendiyyenin i'tikâdâtına da muhâlefet ediyor. Nitekim Şeyh Sûfî'ye yazdığı birinci cildin 31. mektûbunda şu fıkraları yazıyor: “Ehl-i Hakk Şükr-Allahu sa'yehum miyânında mükerrer olduğu üzere ihâta ve kurb-i Hakk Teâla ilmidir. Ve Hakk Subhânehu ve Teâlâ hiç nesne ile müttehid değildir. Acabâ Şeyh Muhyiddîn ve O'nun tâbi'leri Zât-ı Vâcib Teâlâ'ya mechûl-i mutlak derler. Ve hiçbir hüküm ile mahkûm bilmezler. Maahazâ ihâta-i zâtı ve kurb u maiyet-i zâtîyye isbât ederler. Bu değildir; illâ Zât Teâlâ ve Tekaddese üzerine hüküm ve cesârettir. Pes sevâb olan ulemâ-i ehl-i sünnet ve cemâatin buyurdıkları kurb-i ilmi ve ihâta-i ilmiyyedir...ilh.”

Müdâfaa

Hâlbuki saltanat-ı irşâdî ekâbir-i Nakşîyye arasında meşhûr âfâk olup, silsileye dâhil bulunan Ubeydullah Ahrâr (k.s.) buyururlar ki: “Eğer zikir bir vech ile meleke olursa ki gönül hemîşe hâzır olup, zâkir bu huzûrda mütelezziz ola, ebrârdan olur. Ona hâzır-maallah demek

olur, ammâ vâsıl ilallah demek kâbil olmaz. Vâsıl odur ki: İsnâd-ı huzûr eden müntefî olup, belki hâzır kendi zâtıyla Hakk Subhânehu ve Teâlâ'dır.

Ve kezâ pîrân-ı Nakşibend Mevlânâ Saadeddîn Kâşgârî hazretlerine intisâb eden ulemâ-i zâhirden Alâaddîn Âbîzî kendi lisânıyla şunları nakl ediyor ki, bu nakl *Reşahât*'da müdericidir: "İntisâbım gününde Saadeddîn hazretleri bana nefy ve isbât tarîki ta'lim buyurdular. O esnâda buyurdular ki: *"Her ne kadar ulemâ-i zâhir te'vîl ederlerse de, الله بكل شيء مجطه* âyet-i kerîmesinin şehâdeti mûcibince Hakk Teâlâ Hazretlerinin bizzât cemî' eşyâ-yı muhîd idiğine i'tikâd etmek lâzımdır."

Mevlânâ Hazretlerinin bu sözlerinden gâyet korktum. Korktuğumu firâset ile anladılar. Buyurdular ki: *"Ehl-i zâhir demişlerdir ki Hakk Subhânehu ve Teâlâ cemî'-i eşyâyı ilmi ile muhîttir. علماء علماً* âyet-i kerîmesi buna delîldir. Hiç olmazsa buna i'tikâd etmek lâzımdır. Zîrâ bu mertebeye i'tikâd lâzımdır."

Bu sözden gönlüm hoş oldu. Diğer bir gün Mevlânâ hazretlerinin huzûr-i şerîflerine vardım. Buyurdular ki: *"Mevlânâ Alâaddîn, fâide yoktur, ihâta ve maîyet-i zâtı idiğine i'tikâd etmek lâzımdır. Ehl-i tahkîkin mu'tekadı budur."*

Mevlânâ Saadeddîn Kâşgârî hazretleri, Ubeydullah Ahrâr hazretleri gibi bir mürşid ve insân-ı kâmilidir. Tercüme-yi hâli *Nefahâtü'l-Üns* tercümesinin 442. sahîfesinde mezkûr olduğundan burada zikrine hâcet yoktur.

İmdi İmâm Rabbânî'nin bu mektûbları meâline göre bu zevât-ı şerîfe dahi اهل حق شكر الله zümresinden ve ehl-i sünnet ve'l-cemâat tâifesinden olmamak icâb eder.

İmâm Rabbânî'nin bu fikri Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend (k.s.) hazretlerinin نه مكانى زتو خالى ya'nî "Senden hâlî hiç bir mekân yoktur. Ve sen de hiç bir mekânda değilsin." kavline muhâlif ve Hazret-i Şâh'ın kavli Şeyh-i Ekber'in beyân-ı âlîlerine tamâmıyla muvâfıktır. Ve bu muhakkıkların i'tikâdları da, لا ما الله كل شيء باطل ya'ni "Âgâh ol! Allahu Teâlâ'dan hâlî olan herşey bâtıldır." hadîs-i şerîfine mutâbıktır.

İmâm Rabbânî bu hadîse de muhâlefet ediyor. "Yalnız kurb-i ilmî ve ihâta-i ilmî" ulemâ-i zâhirin ukûl-i cüz'iyeleriyle verdikleri hükümdür. Zîrâ onların mesnedi ilm-i kelâmıdır. İlm-i kelâm ise ulûm-i istidlâlîyyedendir. İlm-i tecellî değildir. Nitekim ilm-i kelâmda mütebahhir olan muhakkıklardan İsmâîl Ankaravî (k.s.) hazretleri, Mesnevî Şerîf şerhinde şöyle buyururlar: "Ulemâ-i kelâmiyyenin rûh hakkındaki ma'lûmâtı, canı bilmek değildir. Nitekim onlar, yalnız rûhun emr-i ilâhî ve nefha-i Rabbânî olduğundan ve cisimde, susamdaki yağ gibi sereyân kıldığından bahs ederler. Bu kadar biliş canı bilmek değildir. Belki canı bilmek; cânın Rabb'i ile kâim olduğunu ve dâimâ ondan feyz ve nûr aldığını ve onun kemâl-i kurbunu ve ona mazhar-ı mirât olmasını maa'l-yakîn zevkân bilmektir."

Fî'l-hakîka ulemâ-i kelâmiyye Hakk'ı tenzîh edecegiz diye Hakk'ın âlem ile münâsebet-i vücûdunu beyân için bir takım anlaşılmaz sözler icâd edip ukûl-i nâkîsa erbâbını tağlît etmişlerdir. Ve ez-cümle Hakk'ın ihâtası ihâta-i ilmiyyedir derler. الله بكل شيء محيطاً (Nisâ, 4:126) ya'nî "Allah her şeyi ihâta edicidir." âyet-i kerîmesini bilâ-lüzûm te'vîl ederler. Hâlbuki Allah, ism-i zâttır. Ve zâtdan münfekk değildir. Binâenaleyh Allah bizzât eşyâyı muhîttir, demek olur. Ve ilm-i zâtın sıfâtı olduğundan ve zâtın علماً بكل شيء Talâk, 65:12) âyet-i kerîmesi mûcibince bi't-tâbi' Hakk eşyâyı ilmi ile de muhîttir olur. Akl-ı selîm indinde Kur'ân ve hadîsden anlaşılan ma'nâ ancak budur. Çünkü âlemin fezâyı nâ-mütenâhî içinde kapladığı bir yer vardır. Eğer Hakk'ın ihâtası zâtî olmasa onun zâtı bu âlemin kapladığı hayyizden hâric kalır. Böyle oluncada Hakk'ın vücûdunun ve varlığının hudûdu ile âlemin vücûdunun hudûdu ayrılmış olur. Bu ise zât-ı Hakk'a isnâd-ı nakîsadır. Bundan başka ilim,

sıfattan ve sıfat, mevsûfdan münfekk olmaz. Binâenaleyh zât-ı Hakk'ın ihâta etmediği bir hayyizde mevsûfun ayrı olarak bir sıfatın ihâsı nasıl olur? İşte vehim ile meşûb olan nazar-ı aklının tenzîhi bu kadar olur. Eğer ilm-i kelâm idrâk-ı hakîkate kânî olsa idi bu ilimden mütebahhir olup, *el-Câmu 'l-Avâm min İlmi 'l-Kelâm* gibi eserler yazan İmâm Gazzâlî hazretleri *el-Munkızu mine'd-Dalâl* isimindeki kitâbında bu ilmin maksadına hâdim olmadığını beyân etmezdi. Görülüyor ki ulemâ-i zâhir tenzîh-i vehmîlerine revâc vermek için vahdet-i vücûdu inkâr ediyorlar. Bir taraftan tenzîh ederken diğer taraftan dahi zımnî Kur'ân'ı da hadîsi de inkâr etmiş oluyorlar. Bundan da haberleri olmuyor. Çünkü fikr-i istidlâlî çürük bir şeydir. İlm-i tecelli gibi değildir.

Mesnevî

پای استدالیان چوین بود ... پای چوین سخت بی تمکین بود

Tercüme

Ehl-i istidlâlinin ayağı tahtadandır... Tahta ayak ise pek temkinsiz olur.

-8-

İmâm Rabbânî *Mektûbât*'ın 208. sahîfesinde münderic 270. mektûbunda Hazret-i Şeyh-i Ekber ve bil-cümle muhakıkların binâ-i maârifî olan “vahdet-i vücûd” mes'elesini tezyîfen şöyle söylüyor: “Bu cemâat bir kimse ki vücûdun iki olmasına kâil olsa ve Hakk Teâlâ'nın mâsivâsını ibâdetten tenzîh eylese, O'na şirk derler. Ve şol kimse ki vücûdun bir olmasına kâil olduktan sonra eğerçi hezâr saneme ibâdet eylemek, Hakk Teâlâ'ya ibâdettir, derler. İnsâf eylemek gerektir ki bu iki sınıftan müşrik olan kimdir? Ve muvahhid kimdir? Enbiyâ (a.s.v.) vahdet-i vücûda da'vet eylememişler ve vücûdun iki olmasına kâil olan kimseye müşrik dememişlerdir. Onların da'vetleri Ma'bûd Celle Sultânehu'nun vahdetinedir. Ve mâsivâyâ ibâdet eylemek şirkidir, demişlerdir.”

Müdâfaa

Vahdet-i vücûd mes'elesi gayet nâzik ve gâmız bir mes'eledir. Bu mektûblar İmâm Rabbânî'nin bu mes'eleyi anlayamadığını isbât etmektedir. Zîrâ bu mes'eleyi anlayamayanlar iki sınıftır. Birisi; anlayamaz ve anlayamadığı için inkâr eder. Diğerî anlayamadan tasdik eder. Ve anlayamadığı için yanlış i'tikâdâta saplanır. İmâm Rabbânî'nin dediği gibi pûtlara ve eşyâya olan ibâdet Hakk'a ibâdet olduğunu zanneder. Hâlbuki mes'ele ne inkâr edenlerin ve ne de anlamadan anladığını zanneden zillate düşenlerin i'tikâdları gibi değildir. Biz burada bu gâmız ve nâzik mes'eleyi izâh edecek değiliz. Yalnız İmâm Rabbânî'nin yanlış anlayışını redd edeceğiz.

Ma'lûm olsun ki vahdet-i vücûdu keşfen ve zevkân müdrik olan muhakıkların indinde şirk üç kısımdır.

- 1- Şirk-i celi
- 2- Şirk-i hafi
- 3- Şirk-i ahfâ

Şirk-i Celi: Mahlûk olan eşyâya tapanların şirkidir. Bu şirk hakkında âyet-i Kur'âniyye ve ahâdîs-i şerîfe çoktur.

Şirk-i Hafi: Hakk'a olan ibâdete riyâ ve süm'a gibi nefsin hazzlarını karıştıranlardır. Böyle riyâ ve süm'a ile olan ibâdetlerin makbûl olmadığı hakkında da âyet ve ahâdîs vardır.

Şirk-i Ahfâ: Bu da ulemâ-i zâhirin ve bu ulemâyâ tâbi' olan avâm-ı mü'minînin Hakk'ın varlığı ve vücûdu muvâcehesinde, nefsü'l-emrde halkın vücûdunu da sâbit görüp iki

varlık ve vücûd isbât etmektir. Bu şîkr hakkında Resûl-ü Ekrem Efendimiz: الشرك اخفى في امتي “Ümmetimde şîrk, mücellâ bir mahaldeki karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir.” buyurmuştur.

İşte İmâm Rabbânî vahdet-i vücûdu anlamayarak, birinci sınıfındandır. Vahdet-i vücûda i’tikâd etmek, bin pûta ibâdet etmenin Hakk’a ibâdet olduğunu i’tikâd etmek olduğunu zannetmiştir. Ve bu anlayışa göre Hazret-i Şeyh-i Ekber’e ve ehl-i hakîkatin cümlesine iftirâ etmiştir. Muhakıkların hiçbirisi ve Hazret-i Şeyh-i Ekber, hiçbir eserinde pûta tapmanın Allah’a ibâdet etmek olduğunu beyân etmemişlerdir. Ehl-i vahdetin, şîrk hakkında ki hulâsa-i mezhebi yukarıda zikr edildi.

İşte Hazret-i Şeyh-i Ekber’in tâbî’lerinden bulunan ve vahdet-i vücûdu zevkân ve halen ârif olanlardan bir zâtın sözü:

Görünen cümle eşyâda Hudâ’dır...Sâkın sanma O’nu sen cüdâdır.

Hemân zât-ı Hudâ’dır ayn-ı eşyâ...Fakat eşyâ değildir ayn-ı Mevlâ.

İmdi eşyâ Mevlâ’nın aynı olmayınca, o eşyâya ibâdet eden müşriklere nasıl “Hakk’a ibâdet ediyorlar” denilebilir? Bu söz vahdet-i vücûdu anlamayanların iftirâsıdır. İstidlâli fikrin ve zâhiri ilimlerin kuvveti bu kadar olur.

Peygamberlerin vahdet-i vücûda da’vet etmedikleri de doğru değildir. Varlığın ve vücûdun bir olduğuna dâir Kur’ân-ı Kerîm’de ve ahâdis-i şerîfede çok beyânat vardır. Fakat ehl-i zâhirin ukûl-i cüz’iyyeleri kabûl edemediğinden hepsini te’vîl ederler. Çünkü nazarları vücûdun ve varlığın iki olmasına saplanıp kalmıştır.

Bu nokta-i nazara göre hulûl ve ittihâd lâzım geleceği için ihâta-i zâtıyyenin sarâhat-i Kur’âniyye’ye rağmen te’vîl ederler. Ve hakîkate teşne olanları, biri iki görmeye ve şaşılığa da’vet ederler. Fakat ne yapalım ki ukûl asl-ı fıtratta mütefâvittir. Bu sebeble her bir akıl, her şeye nüfûz edemez. Nitekim Mesnev-i Şerîf’de beyân buyrulur.

این تفاوت عقلها را نیک دان ... در مراتب از زمین تا آسمان
هست عقلی همچو قرص آفتاب ... هست عقلی کمتر از هر وشهاب
هست عقلی چون چراغ سرخوشی ... هست عقلی چون ستاره آتشی

Tercüme

“İyi bil ki bu tefâvüt akıllar için meratibde yerden göğe kadardır. Güneş kursu gibi bir akıl vardır. Zühre ve Şihâb’dan daha aşağıda bir akıl vardır. Bir akıl vardır ki bir sarhoşun çerâğı gibidir. Bir akıl vardır ki bir ateşin kıvılcımı gibidir.”

İmdi akıllarında kuvvet olanların istifâdesi için vahdet-i vücûd hakkında Abdulazîz Dehlevî hazretlerinin *Fetâvâ*’sında münderic olan bahsi aynen nakl ediyorum:

دیگر اعتذار به شغل همه اوست و حقیق این است که مراد تحصیل حالی است که لازم اضطراری قلب شود و اختیار رفع آن نماند. اگر کس را اعتقاد حقیقت وحدت وجود شابت است ملازمت این شغل باین حالت می کشد و الا هرگز نمی کشد، بلکه همیشه باطنش کم می کند که این خیال من خلاف واقع است. این شغل صاجی اهرکز نفع نخواهد داد و شبهه نیست که ظاهور این معنی خود بخود بتصفیه قلب اولی و اقوی است و از مدخلیت تصنع و تکلف بعید تر است و خواجه خسرو رحمة الله علیه نوشته آیند که مادام شخص که معتقد تو حید وجود نیس حصول فنا فی الله و وجود او را ممکن نیست در حق منکر او همه فناها در حجب نور انیه است که غیر غق است و تجلیات او همه انوار لطائف و غیره نه ظهورات حق تعالی و تحقیق توحید وجودی طولی می خواهد مجمل آن که آیات کالم الله احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم معیت و قرب ذاتی صریحا اثبات می کنند آن که همه مصروف از ظاهر اند بی امتناع او نچواند شد و این همه از خلاف عقل

ماست نه از کتاب سنت چه انصافست که منصوصات شرعی را غیر شرعی و مخیلات عقل ناقص خود را شرعی تمام کنیم را جامع در حدیث -لو دلینتم بحبل الی الارض السابعة السفلی لهبط علی الله- دلیل و اضحت

Tercüme

“Hep O’dur şuğlune i’tirâz-ı diğer ve bunun tahkîki odur ki murâd, kalbin lâzım-ı iztirârîsi olan bir hâlin tahsîlidir. Ve onun ref’ine ihtiyâr kalmaz. Eğer bir kimsenin hakikat-i vahdet-i vücûd i’tikâdı sâbit ise bu şuğle devam, bu hâle çeker. Ve yoksa aslâ çekmez. Belki onun bâtını dâimâ; benim bu hayâlîm hilâf-ı vâki’dır diye hükm eder. Bu şuğl aslâ sâhibine fâide vermez. Ve şübhe yoktur ki bu ma’nânın zuhûru hod-be-hod tasfiye-i kalb ile evlâ ve akvâdır. Ve tasannu’ ve tekellüf medhaliyetinden pek uzaktır. Ve Hâce Hüsvrev (r.a.) yazmıştır ki: “Bir şahıs tevhîd-i vücûdiye i’tikâd etmedikçe fenâ-fi’llah ve fenâ-i vücûd ona mümkün değildir. Vahdet-i vücûd münkiri hakkında bütün fenâlar Hakk’ın gayrı olan nûrânî hîcâblar içindedir. Ve onun tecelliyâtı bundan letâif-i vesâiredir. Hakk Teâlâ’nın zuhûrâtı değildir. Ve tevhîd-i vücûdunun tahkîki uzundur. Onun icmâli budur ki: âyat-ı Kelâmullah ve ahâdis-i Resûlullah, maiyyet ve kurb-i zâtîyi sarîhan isbât ederler. Ve o ma’nâ hep zâhirden masrûfdurlar. Zâhirden iknâ’sız olamaz. Ve bu hep Kitâb ve sünnete değil bizim aklımıza muhâlifdir. Ne insâfdır ki mensûsât-ı şer’iyyeye, gayr-i şer’î ve kendi akli nâkısımızın muhayyelatına şer’î nâmını verelim. Câmi’-i Tirmizî’de ki hadîs-i şerîf: “Eğer yedinci arz-ı suflîye kadar bir ip sarkıtsanız Allah’ın üzerine düşerdi.” Delîl-i vâzıhdır.

Görülüyor ki İmâm Rabbânî ilm-i kelâm ulemâsının mesleğini kabûl ve pîrân-ı hazarâtına ve bilcümle kâfile-i muhakkıkîne muhâlif etmiş bir zâttır. Onun indinde muhakıkların hâl ettiği birçok mesâilin hepsi mechûlâtandır. Binâenaleyh İmâm Rabbânî’nin mesleki kabûl için bir takım mes’elelerde cehli kabûl etmek zarûrîdir.

-9-

İmâm Rabbânî, Şeyh Sûfî’ye yazdığı birinci cildin 31. mektûbunda diyor ki: “Bu tarîka-i aliyyenin mûmâresatından sonra az müddette tevhîd-i vücûdu münkeşif oldu. Bu keşifden ulûvv peydâ olup bu makâmın ulûm ve maârifî firâvân zâhir oldu. Ve bu mertebenin dakâyıkından bir mertebe kaldı ki ol münkeşif olmadı. Dakâyık-ı Muhyiddîn Arabî’yi kemâ-yenbagi lâyih kıldılar. Ve tecellî-i zâtî ki Sâhib-i Fusûs beyân buyurmuşlardır. Ve ondan gayrî bî-nihâyet urûc bilmez. Ve ol tecellînin şânında onun mâba’di ancak adem-i mahzûd, buyurular. Ol tecellî-i zâtî ile şeref-yâb olup ve ol tecellînin ulûm ve maârifî ki Şeyh onu “hatmü’l-velâye”ye mahsûs bilir. Ol dahi tafsîl-i ma’lûm oldu... Nâgâh inâyet-i Hakk derîçe-i gaybdan arsa-i zuhûra gelip ve perde-i rû-pûş bî-çunûne ki endâhte edip ittihâd-ı vahdet-i vücûdun iktizâ eden ulûm-i sâbıkayı setr edip ve yakînü’l-yakîn ma’lûm oldu ki Sâni-i Celle şânehu için bu zikr olunan nisbetlerden bâ-âlim hiç sâbit yoktur. Ehl-i Hakk Şükrullah hiç tesettür ile müttehid değildir.”

Mütâlâa

Bu mektûbun açıkça hulâsası şudur: “Ben Tarîkat-ı Nakşibendiyyeye mûmâreseden sonra az müddette tevhîd-i vücûdu bana münkeşif oldu. Bu keşifte yükseldim. Sâhib-i Fusûs’un beyân buyurduğu tecellî-i zâtîye nâil oldum. Ve Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin maârifinin dakâyıkı bana tafsîl ile ma’lûm oldu. Ansızın inâyeti Hakk, vücûdun birliğini örtüp bana ikiliği gösterdi. Sâni’ Teâlâ’nın âlem ile hiç münâsebeti yoktur. Hakk’ın âlemi ihâtası ve âleme

yakînliğı ilmidir.” Şu ifâdelere nazarân İmâm Rabbânî’nin sülûkünde de aldandığı anlaşılıyor. Çünkü Tarîkat-ı Nakşibendiyyenin sülûkü, tarik-i sâire hilâfına olarak “rûh” yolundadır. Ve sâlikin rûhu takviye edilince sıfât-ı nefsanîyesi rûhun kuvveti altında zebûn olur. Tarik-i sâirde sülûk ise nefsin terbiyesi yolundan olup nefsin sıfatları makhûr olduktan sonra rûhun kuvveti zâhir olur. Bunun için, “Tarîkat-ı Nakşibendiyyenin ibtidâsı sâir tarikatların nihâyetidir.” denilmiştir. Binâenaleyh Tarîkat-ı Nakşibendiyyede mürşidin kâmil ve mükemmel ve mürîdin gâyet müstaid ve bid’atlardan müctenib olması lâzım gelir. Mürşidin terbiyedeki ihmâli ve mürîdin ruhsatla ameli gâyet tehlikelidir. İsti’dâdsızlık mes’elesi de ayrı bir şeydir. Sâlik birden bire yüksekte aşağıya sükût eder. Ve rûh yolundan sülûk edenlerin çoğu tecellîyât-ı rûhânîyyeyi, tecellîyâtı Rabbânîyye zan ederler. Bu hususdaki düstûru *Cevâhir-i Gayb*’dan aynen nakl ediyorum: “Tecellî, ulûhiyyetin zât ve sıfâtının zuhûrundan ibârettir. Ve rûh için dahi tecellî olur. Ve sâliklerin çoğu bu makâmda mağrûr olmuşlardır. Ve tecellî-i Hakk’ı bulduklarını zann etmişlerdir. Eğer şeyh-i kâmil, sâhib-i tasarruf olmazsa bu vartadan halâs güç olur. Vaktâki gönül aynası sıfât-ı beşeriyyeden ve tabîat pasından sâfi olur. Ba’zı sıfât-ı rûhânî kalbe tecellî eder. Ve o, envâr-ı rûhânîyyetin galebelerinden olur. Zîrâ rûh tamâmıyla fesâd-ı beşeriyyeden hâric olmuştur. Ve ba’zen rûh tamâmen kendi sıfâtıyla tecellî eder. Ve bu sıfât-ı beşeriyye âsârının kâmil mahvından olur. Zîrâ rûhun zâtı, halîfe-i Hakk’tır. Tamâmen tecellî eder. Ve hilâfeti sebebiyle “Ben Hakk’ım” der. Tecellî rûhânî ile tecellî Rabbânî arasında ki fark budur ki:

- 1- Tecellî-i rûhânî hudûs damgasını tutar. Onun için kuvvet ifnâ olmaz. Gerçi zuhûru vaktinde sıfât-ı beşeriyyeyi izâle eder. Velakin fânî edemez. Vaktâki tecellî hicâb arkasına girer. Derhâl sıfât-ı beşeriyye zâhir olur. Velâkin tecellî-i Hakk Subhânehu Teâlâ bu âfetlerden emîndir.
- 2- Tecellî rûhânîden ârâm-ı dil zâhir olur. Ve şekkden halâs etmez. Zevk-i ma’rifet-i tam vermez. Velakin tecellî-i Hakk Subhânehu ve Teâlâ bunun hilâfinadır.
- 3- Tecellî-i rûhânîden gurûr u pindâr zâhir olur. Ve ucub ve varlık ziyâdeleşir. Ve talebde noksân olur. Ve havf ve niyâz azalır. Velakin tecellî-i Hakk Subhânehu ve Teâlâ’da bunların hepsi kalkar. Ve varlık yokluğa mübeddel olur. Ve taleb artar ve teşnelik ziyâde olur. Ve havf ve niyâz ziyâdeleşir.”

İşte İmâm Rabbânî’nin gurûruna ve kümmelîni techîline ve ta’n ve i’tirâzlarına ve ma’rifet-i tâm zevkinden uzak olmasına bakılırsa, tecellî rûhânîyi Hazret-i Şeyh-i Ekber’e olan tecellî-i Rabbânî zannetmiştir. Zîrâ tecellî-i zâtî çeşnisini tadan bilcümle muhakıklar vahdet-i vücûdu isbât ederler. Ve onun ilerisi olmadığını beyân ederler. Ve onlarda zerre kadar gurûr u pindâr olmaz. Ve kimseye ta’n etmezler. Tecellî zâtının nasıl ilerisi olur ki, varlık aslâ tahdîd ve ta’dîd kabûl etmeyen bir mevhum-i küllî olup ondan ilerisi ademdir. Ve ademin aslâ sâhası yoktur. Eğer olsa vücûd ve varlık olurdu. Adem ancak vücûdun mukâbili olarak zihinde tahayyül olan bir ma’nâ-yı zulmânîdir. Vücûd bir nûr-i muhîttir. Ve nûr kendi zâhir ve eşyâyı muzhir olduğu gibi vücûd dahi kendisi zâhir ve eşyâyı muzhirdir. Meşhûd olan eşyâda en evvel nazara çarpan varlıktır. Her şey vardır ve var olur. Yoktan ne çıkar? Binâenaleyh eşyâda varın varlığından başka hiçbir şey yoktur. Binâenaleyh tahdîd ve ta’dîd kabûl etmeyen vücûdu ve varlığı ikiye ayırıp tahdîd ve ta’dîd etmek şaşkınlıktan başka bir şey değildir. Zîrâ vahdet-i vücûdun zıddı, kesret-i vücûddur. Vücûdun birliğini redd ve inkâr edenlerin, onun zıddı olan kesret-i vücûdu kabûl etmeleri icâb eder. Bu ise ancak varlıkta Hakk’a şirk koştur.

Mesnevî

چونکہ چفت احولانیم ای شخص ... لازم آید مشرکانہ دم زدن

Tercüme

Ey sûret-perest! Mâdem ki şaşıl原因 arkadaşları oluyoruz, müşrikçe konuşmak lâzım gelir.

Hâtıme

Mektûbât'ta gördüğüm tenâkuzların ve çürük muhâkemelerin hepsini kayd edemedim. Çünkü vaktim müsâid değildir. Esâsen pîr-i tarîkatin techîlini hâvî mektûb, *Mektûbât*'ın mâhiyetini meydâna koymak için kâfi idi. Fakat ihvânın talebi üzerine yalnız erbâb-ı insâfa numûne olmak için ekâbire haksız ta'n ve i'tirâzı hâvî mektûblardaki fıkraları alarak müdâfaalarımı yazdım. Yazdığım müdâfaât, sarîh ve mantıkî olduğu için doğru olduğuna kâni'im. Erbâb-ı akıl ve muhâkeme dahi bunları tedkik edebilirler. Şunu da söyleyeyim ki: Bu esnâda bâtınımda bir ukde peydâ oldu. Dedim ki: Bu İmâm Rabbânî ulemâdan ve ehl-i tarîk arasına girmiş ve hatta tarîkat-ı Nakşibendiyye silsilesine de dâhil olmuştur. Ve müntesibleri tarafından da kendisine "Müceddid-i Elf-i Sâni" lakabı verilmiştir. İmâm Rabbânî ekâbire ta'nını nâ-hoş görüp bu müdâfaa-nâme-yi yazmak sûretiyle ben de bir velîye i'tirâz etmiş olmayayım? Bu düşünce esnâsında elimde Mevlânâ Câmî hazretlerinin *Nefahâtü'l-Üns Tercümesi* vardı. Cenâb-ı Hakk'a münâcât ettim de: Yâ Rabbi bu *Mektûbât*'ı tedkikteki maksadım, bu zâtın mesleğinin isâbet veya adem-i isâbetine muttali' olmak olduğunu inde'l-ulûhîyetinde mâlumdur. Bu kitâbda senin velîlerinden olan Mevlânâ Câmî hazretleri senin birçok velîlerinin menâkıbını ve ahvâlini hikâye etmiştir. İmâm Rabbânî'nin nazîri olan bir velînin, tercüme-i hâlini şu kitâbı açtığımda lütfen ve inâyeten nazarıma müsâdif kıl, dedim. Ve kitâbı açtım. Kitâbın 360. sahîfesinde menâkıbı mûnderic olan "Şeyh Abdullah Bâkû" zuhûr etti. Okudum, hayretlere müstağrak oldum. İhvâna ibret olmak üzere o menâkıbı açık bir lisân ile buraya derc ediyorum:

"Şeyh Abdullah Bâkû (k.s.): Adı Alî b. Muhammed b. Abdullah'dır. İbn Bâkû'ya Muhammed b... demekle ma'rûfdur. Şîrâz'dan sefer edip Nîşâbûr'da üstad İmâm Kuşeyrî ve Şeyh Ebû Sa'îd ile mülâkat etmişti. Ve Şeyh Ebû'l-Abbâs Nihâvendî ile bir müddet musâhebet etmiş idi. Ve aralarında tarîkatta, çok söz geçmiş idi. Ve Şeyh Ebû'l-Abbâs onun fazlına ve sebkına i'tirâf gösterir idi. Ve ondan sonra Şîrâz'a geldi. Ve dağda Şîrâz'a karîb bir mağarada münzevî oldu. Ve cemî'-i meşâyih, sûfî ve ulemâ ve fukarâ onun sohbetine dâim devam ederleri idi. Hicret'in 442. senesinde vefât etti. Şeyh Ebû Sa'îd Ebû'l-Hayr Nîşâbûr'da iken, üstâd İmâm Ebû'l-Kasım Kuşeyrî onlardan her hafta bir gün onların tekkesinde va'z u nasîhat etmesini istemiş ve kürsü kurup üzerine örtü örtmüşler idi. Ve halk peyderpey gelip oturlardı. Tesâdüfen bir gün Şeyh Abdullah Bâkû, imâmı ziyârete gelmiş idi. Oturdular ve istifsâr-ı hâtır ettiler. Ebû Abdullah, "Bu hâzırlık nedir?" dedi. İmâm Kuşeyrî, "Şeyh Ebû Sa'îd va'z u nasîhat edecektir, otur, sen de dinle." dedi. Ebû Abdullah, "Ben ona mu'tekid değilim." demekle berâber oturdu. Üstâd İmâm Kuşeyrî, "Dinle ki bu zâtın havâtıra vukûfu vardır. Bütün harekâtını ve düşüncelerini o derhâl sana ızhâr eder." dedi. Müteâkiben Şeyh Ebû Sa'îd gelip kürsiye çıktı. Hâfızlar Kur'ân okudular. Ve Şeyh Ebû Sa'îd duâ etti. Ve söze başladı. Abdullah Bâkû, o esnâda ağzının içini nefes ile doldurup gizlice ve yavaşça kendi kendine **بس بادکه در** ya'nî "Dîzbâd'da yel vardır." dedi. Dîzbâd, Nîşâbur'a bir menzillik mesâfesi olan bir karyenin adıdır. Bu sözden murâdı, Dîzbâd'da kuru laf ve atma tutma çok imiş, demek idi. Henüz bu sözü tamâm mülâhaza etmemiş idi ki Şeyh Ebû Sa'îd yüzünü ondan tarafa çevirip: "Evet Dizbâd rûzgârın menba'idır." dedi. Ve yine sözüne devam etti. Şeyh Ebû Sa'îd'in sözleri

قواچناتیکه تو ابخت چنانست من ... چنیم که مرا بخت چنین است چنین

Fakîr, İmâm Rabbânî'nin rücû'nu (bir dereceye kadar) dedim. Çünkü yukarıda altıncı maddede zikr ettiğimiz birince cildeki 266. mektûbunda “ekseri ulûmunu ehl-i Hakk’a muhâlif”

add etmiş iken bir mektûbunda “ekseri tahkîkâtinde muhıkk” olduğunu beyân etmiştir. Bu iki mektûbun meâli bi’t-tabî‘ taban tabana zıddır. Tâlib-i hakikat olan bir kimse bu iki zıdd ifâdelerden hangisini hakikat bilip kabûl edecektir?

Nitekîm Fakîr’in muhâbere ettiğim bir bî-çâre olduğu mektûbun münderecâtını hakikat zann edip Hazret-i Şeyh-i Ekber’in maârifini târ u nâkıs addetmiş, bu ikinci mektûbundan gâfil bulunmuştur. Çünkü bu âlemde a‘mâl-i fikirden âciz ve okuduklarını körü körüne kabûl eden mukallidler vardır. Gerçi İmâm Rabbânî müdâfi‘lerinden birisi çıkıp diyebilir ki: “Bu mektûblar müridlerin isti‘dâdlarına göre yazılmış mektûblardır. İsti‘dâd muhtelif ve yekdiğerine zıdd olduğundan İmâm Rabbânî’nin mektûbları da böyle birbirine zıdd ve mütenâkız bir sûrette yazılmıştır.”

Biz bu sözün doğruluğunu kabûl etmekle berâber, mahzâ isti‘dâdının ihtilâfına binâen ekâbirin techîlini ve ta‘nını îcâb ettirecek tarzda mektûblar yazılmasını kâmillere yakıştıramayız. Velâyet ve nübüvvet mes‘elesinde pîr-i tarîkat Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend ve İmâm Gazzâlî hazretlerinin techîline ne lüzûm vardı? İşte bu tarzda yazılmış olan mektûbların, mahdûdu’l-fıkr kimselerin, i‘tikâdları hakkında ne kadar muzırr olduğu fiilen sâbit olmaktadır. Hazret-i Mahmûd Hüdâyî (k.s.) dahi isti‘dâtın ihtilâfını nazar-ı i‘tibâra almış ve fakat sözünü pek kâmilten söylemiş. Ve “Ba‘zı kimseler hakkında tefrika cem‘den daha fâidelidir.” buyurmuştur. Ezvâka bir şey denemez. Fakat ta‘n ve i‘tirâz şeriat ve tarîkat ve hakikatte pek çirkindir.

Hulâs-i kelam, tâlib-i hakikat olan ihvân-ı dînime derim ki: Tağlît ezhânı mûcib olan *Mektûbât-ı İmâm Rabbânî* şâyân-ı istifâde bir kitâb değildir. Zîrâ *Mektûbât*’ın musîb olanlara zâten kendisinden evvel gelen muhakıkların, tâlib-i hakikat olanlara ibzâl buyurdıkları maârifin başka ta‘bîrat ile tekrârından ibârettir. Ve o muhakıkların maârifine muhâlif ve yekdiğerini münâkız olanları ise hiçbir vakitte birer rehber-i ma‘rifet olmazlar.

Ve’s-selâmü alâ meni’t-tabe’l-hüdâ.

Ahmed Avnî

10 Rebîü’l-Âhir 1353

22 Temmuz 1934 Pazar

İstinsâh 28 Ağustos 1934

SÖZLÜK

A

Ahfâ: En gizli; insanlarda bululunan yedi latîfeden biri.

Ârâm: Rahat, huzur, istirahat.

B

Ba'de'l: ...den sonra.

Ber-Aks: Aksine, tersine.

Berzah: İki şey arasındaki fasıla; iki şey arasını ayıran ve birleştiren hat.

Bî-çûn: Emsalsiz, eşsiz.

Bid'at: Ortaya çıkan, yeni görülen şey. Peygamber sonrası çıkan şey. Sünnete uymayan, sünnet karşıtı.

Burhân: Delil.

Büzürgvâr: Büyük, saygıdeğer, ulu.

C

Celî: Âşıkâr, apaçık, meydanda.

Cûd: Bir kazanç ve taleb karşılığı olmaksızın bağışta bulunma, cömertlik, ihsan.

Cüdâ: Ayrı, ayrılmış.

D

Dâr-ı Teklîf: Dünya. Allah'ın teklif ve emirleri ile vazifeli olduğumuz yer olan dünya.

Derîçe: Pencere, yavru kapı, küçük kapı, oyma.

Dûr: Uzak.

Düşvâr: Zor, güç.

E

Ebvâb: Bâblar, kapılar.

Ehass: En hâs, en husûsi, en seçkin.

Ekâbir: Büyükler.

Elf-î Sâni: İkinci bin.

Endâhte: Terkedilmiş, bir tarafa atılmış. Bırakılmış.

Envâr: Nurlar.

Ezhân: Zihinler.

F

Figân: İnleme, ağlayıp sızlanma.

Filori: XI. Yüzyılda Floransa şehrinde basılan altın sikke, lira.

Füsûl: Fasıllar.

G

Gâmız: Anlaşılmaz, anlaşılması güç.

H

Hâcegân: Hocalar.

Hafî: Gizli, saklı.

Halâik: Mahlûklar, yaratıklar.

Hâşî': Huşu sahibi.

Havâss: Hâslar, seçkinler, ariflerin seçkinler.

Havf: Korku.

Hâvî: İhtivâ eden.

Hayyiz: Taraf, meydan, mekân mevki.

Hâzî': Baş eğer, alçak gönüllülük gösteren, huzu' sahibi.

Hezâr: Bin. Çok, pek çok.

Hilâf: İhtilâf, fikir anlaşmazlığı, karşı zıt.

Hod-Be-Hod: Kendi başına; kimseye danışmadan; kendiliğinden.

Huşûnet: Haşinlik.

I

Izhâr: Zâhir etme, âşikâr etme, meydâna çıkarma.

İ

İbtidâ: Başlama, başlangıç, öncelik.

İbzâl: Bezl etme; bol bol verme.

İctinâb: Sakınma, çekinme.

İltimâs: Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma. Birine herhangi bir konuda öncelik ve ayrıcalık tanıma.

İmtisâl: Bir örneğe göre hareket etme, uyma, itâat etme.

İnâyât: İnâyetler.

İnşirâh: Açılma, ferahlama; kalpten perdenin kaldırılması.

İrâd: Getirme, söyleme; gelir, kazanç.

İrsâl: Gönderme.

İsti'dâd: Kâbiliyet.

İstidlâl: Bir konuda kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma. Çıkarım.

İstifsâr: Bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteme, anlamaya çalışma, sorma.

İstihfâf: Ehemmiyet vermeme, küçümseme, küçük görme.

İstilizâm: Lazım addetmek, icap ettirmek.

İstimâ': Dinleyip kabul etmek, işitmek.

İstinâd: Dayandırma, dayanma.

İstincâ: Kirlilikten arınma, pislikten temizlenme. Abdest bozduktan sonra temizlenme.

İşret: Yaşama, geçinme; arkadaşlık, dostluk.

İz'ân: Anlayış, kavrayış, akıl.

K

Kâffe: Bütün, hep, cümle.

Kâil: Söyleyen; kanaâtini taşıyan, düşüncesine sahip olan.

Kande: Nerede, nereye.

Karye: Köy.

Kâsir: Kısa, az.

Kümmelîn: Kümeller, kâmiller.

L

Letâif: Latîfeler.

Lücce: Engin deniz, derin su.

M

Mâad: Dönülecek yer, âhiret, dönüş, gâye, son.

Maâteessüf: Maâlesef, Esefle. Teessüfle beraber.

Mâba'd: Sonu, sonrası.

Mahdûd: Sınırlı, târif edilmiş, belirlenmiş.

Mâhî: Mahv eden; silip yok eden.

Mahz: Mutlak.

Makhûr: Kahra uğramış; bozguna uğramış, gazaba uğramış.

Maslahat: İş, husus, madde; dirlik düzenlik, iyilik.

Masrûf: Sarf olunmuş, harcanmış, kullanılmış.

Mat'ûn: Belaya tutulmuş. Musibet ve tauna giriftar olmuş.

Mechûlât: Mechûl olan ve bilinmeyen şeyler.

Medfûn: Defnedilmiş, gömülmüş.

Medhaliyet: Dahli olmak, bir işte te'siri olmak.

Mehmâ-emken: Olabildiği kadar, mümkün mertebe.

Melhûz: Mûlahaza edilen, düşünülen.

Menâkıb: Menkıbeler, hayât hikayeleri.

Menkûl: Nakl olunmuş, nakledilen.

Mercû: Rücû edilen, dönülen.

Mesned: Dayanacak yer.

Meşbu': Dolmuş, dolu, tok.

Meşûb: Karışık, karışmış.

Mevsûl: İsâl edilmiş, ulaştırılmış, bitleştirilmiş.

Mezbûr: Adı geçen, ismi yukarıda geçen.

Mezkûr: Zikr edilen, anılan, hatırlanan.

Miskâl: 4,5 g değerinde eski bir ağırlık ölçü birimi.

Miyân: Orta, ara, vasat, meyan.

Muahhar: Tehir edilmiş, geriye bırakılmış.

Mûcib: İcab eden, gereken, gerektiren.

Muhâberât: Muhabereler, haberleşmeler.

Muhakkık: Mârifette tahkîk ve tahakkuk sâhibi olan; bir şeyin hakîkatini bulan, eşyanın hakîkatı kendine münkeşîf olan.

Muharrer: Tahrir edilmiş, yazılmış.

Muhıkk: Haklı, doğru.

Mukarreb: Yakınlaştırılmış, yakın.

Muknî: İknâ edici; inandırıcı.

Musâhebet: Arkadaş olma, sohbet etme.

Musannafât: Tasnif edilmiş şeyler, yazılmış kitaplar.

Mutâbaat: Uyuşma, anlaşma, uzlaşma.

Mu'tekid: İtikâd eden; inanan, bağlanan.

Mu'temed: Kendisine itimad edilen, güvenilen.

Muttasıl: İttisal eden, bitişen, aralıksız.

Muvâcehe: Yüzyüze gelme, karşı, ön.

Muvahhid: Tevhid eden; birleyen; Allahîn birliğine inanan.

Muzırr: Zararlı.

Mübâhât: Övünme, böbürlenme.

Mübeddel: Tebdil olunmuş; değiştirilmiş.

Mücâvir: Civarda bulunan, komşu.

Müceddid: Yenileyen, yenileyici.

Mücellâ: Cilâlanmış, parlak.

Müdâfi‘: Müdafaa eden, savunan, dayanan.

Müdrîk: İdrak eden.

Müfâharet: Övünme, şan ve şeref yarışında olma.

Mülâkî: Buluşan, karışan, kavuşan.

Mülâm: İtab, azarlama, azar.

Mümâresat: Mümâreseler, alıştırmalar.

Münâkız: Nakz eden, muhâlif, zıt.

Münderecât: İçindekiler.

Münderic: Derc olunmuş, içinde yer alan.

Münfekk: İnfikâk eden; ayrılmış, ayrı.

Münşerih: Açılan, açılmış, sıkıntıdan kurtulmuş.

Müntefi: İntifa’ eden; faydalanan.

Müntesib: İntisab etmiş, intisab eden, giren, alakası olan.

Müreccah: Yeğ, daha ileride kabul edilen, üstün tutulan, tercih edilen.

Mürsel: İrsâl olunmuş, gönderilmiş; resûl.

Müstaid: İstidadı olan, kabiliyetli, uyanık, anlayışlı, akıllı.

Müstağrak: Gark olmuş; batmış, dalmış, boğulmuş.

Müstakbah: Tiksinilen, beğenilmeyen, kabih görülen.

Müstakîm: Düz, doğru.

Müstenker: İnkâr edilmiş.

Müşkülât: Güçlük, güçlükler, zorluklar.

Mütâbaat: İttiba’ etme; tabi’ olma, uyma.

Mütâlaâ: Okuma, inceleme; düşünme.

Mütâlaat: Okumalar, tedkikler, incelemeler.

Müteaddid: Taaddüd eden; çoğalan, çok.

Mütebahhir: Çok bilgili,engin bilgisi olan.

Mütêdâvil: Tedavülde bulunan, elden ele gezen.

Mütêfâvit: Birbirinden farklı olan, çeşitli.

Mütenâkız: Birbirini nakz edici, çelişkili, çelişen.

Müteveccih: Teveccüh eden; bir tarafa dönen, yönelen.

N

Nâşî: Neş’et eden, ...den ileri gelen, dolayı, ötürü.

Necât: Kurtulma, kurtuluş.

Nefha: Üfürme, esme, nefes, güzel koku.

Nigerân: Bakıveren, bakıcı.

P

Pindâr: Böbürlenme.

Pîşvâ: Resi, başkan, önder.

R

Ref‘: Yüceltme, yükseltme, yukarı kaldırma, ulaştırma, hükümsüz bırakma, kaldırma.

Resîde: Yetişmiş, olgunlaşmış, ermiş. Sonuçlanmış, bitmiş.

Revâc: Sürüm. Kıymet, değer, geçerlik, makbuliyet.

Ricâl: Recüller; erkekler, erler.

Rû-pûş: Yüz örtüsü, peçe.

Rücû: Geri dönme, geri dönüş.

Rûfekâ: Arkadaşlar.

S

Sakîm: Hasta, hastalıklı; yanlış, sakat, sağlam olmayan.

Salâh: Düzelmeye, iyileşme, iyilik; rahatlık, barış.

Sâmi‘: İşiten, dinleyen.

Sanem: Put.

Sarîh: Açık.

Sebk: İleride, önde bulunma, ileri geçme, öne geçme.

Sekâmet: Sakîmlik, bozlukluk, yanlışlık, sakatlık.

Sühan: Söz, kelam, kavl, lafz.

Süm'a: Görsünler, işitsinler diye yapılan göstermecilik.

Şâmil: Şümûlüne alan, içine olani kaplayan.

Şekk: Şüphe, tereddüt, zan.

Şenâat: İğrençlik, kötülük, alçaklık

Şeref-yâb: Şeref kazanan (kimse).

Şermende: Utanmış, mahcup.

Ş

Şihâb: Alev, ateş parçası kıvılcım; akan yıldız.

Şuğl: İş, meşgûliyet.

T

Taalluk: Alakası olan, ilgili, ilişik.

Taaccüb: Şaşma, hayret etme.

Ta'dîd: Sayısını arttırma, çoğaltma.

Tağlît: Yanıltma; yanlışını çıkarma.

Tahattur: Hatırlama.

Tahtie: Birini hatâ ile ithâm etme, sorumlu tutma.

Tahvîf: Korkutma.

Takarrur: Yerleşip payidâr olma.

Kararlaşma, kesinleşme.

Takarrüb: Yanaşma, yakınlık, yakınlaşma.

Tâli': Tulû' eden, doğan; talih, kısmet.

Tâlibân: Talipler, erkek öğrenciler.

Ta'riz: Genişletme, yayma. Dolayısıyla bir şeyi sokuşturma. Gizemli bir konuyu kaleme alam. Birine kinayeli söz söyleme.

Tavassut: Aracılık, ara bulma, aracılık etme.

Tebcil: Yüceltme, ululama.

Tebşîr: Müjdeleme.

Techîl: Câhilliğini ortaya koyma, câhil olduğunu söyleme.

Tecvîz: Câiz görme, cevaz verme, mümkün görme.

Tefevvüh: Söyleme, ağza alma.

Tefrîk: Ayırma, seçme, farklı kılma.

Tahakküm: Baskı, zorbalık, hükmetme.

Tekellüm: Konuşma.

Tekfîr: Kâfir sayma.

Tekzîb: Yalanlama.

Temâdî: Sürme, sürüp gitme, uzama.

Tenezzüh: Eğlenmek için gezip dolaşma.

Tenkî: Dar, sık.

Tenzîh: Noksan ve çirkinlikten berî kılma,

Allah'ı her türlü noksanlardan ve yaratılmışların vasıflarından berî kılma.

Teşerrüf: Şereflenme, şeref duyma.

Teşnelik: Çok istekli olma.

Te'vîl: Bir âyeti zâhir ve açık ma'nâsından başka bir ma'nâ ile tefsir etme; yorumlama; aslî ma'nâyı elde etmek için yorum yapma.

Tezyîf: Alay etme.

Tufeyl: Dalkavuk.

Türrehât: Saçma sapan sözler.

Tüvân: Kuvvetli, dinç, canlı.

U

Ucub: Kendini beğenmişlik, hodbinlik.

Ukde: Düğüm; zor ve karışık iş; iç sıkıntısı.

V

Varta: Çukur, uçurum, tehlike.

Vâzih: Açık, âşikâr.

Vefret: Çokluk, bolluk.

Vehleten: İlkin, ilk bakışta, birden bire, ilk anda.

Vükelâ: Vekiller.

Z

Zârî: Ağlayıp sızlama.

Zuhûr: Zâhir olma, zâhir oluş; görünme, ortaya çıkma

